

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису,
остаточна версія

/Підпис студента/

КАСЯНЮК Юлія Василівна
ОСОБЛИВОСТІ ДЕПРЕСІЇ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ У
СІМ'ЯХ З РІЗНИМ БАТЬКІВСЬКИМ СТАВЛЕННЯМ

Спеціальність 053 - Психологія

Магістерська робота на здобуття кваліфікації магістра

Кафедра клінічної психології

Науковий керівник

Єсип Мар'яна Зіновіївна,

доцент кафедри клінічної психології УКУ,

кандидат психологічних наук

/Підпис наукового керівника/

Львів – 2020

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

**Факультет наук про здоров'я
Кафедра клінічної психології**

Пояснювальна записка

до магістерської роботи

магістр

(освітній ступінь)

на тему:

**«Особливості депресії підлітків, які проживають у сім'ях з різним
батьківським ставленням»**

Виконала:

студентка 6 курсу групи ЗПК 18/М

спеціальності 053 «Психологія»

Касянюк Ю.В.

**Керівник: доцент кафедри клінічної психології
УКУ, кандидат психологічних наук**

Єсип М. З.

**Рецензент: доцент кафедри психології ЛНУ імені І.
Франка, кандидат психологічних наук**

Гребінь Н. В.

Львів – 2020

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет наук про здоров'я
Кафедра клінічної психології

Освітній ступінь магістр

Спеціальність 053Психологія

Освітня програма Клінічна психологія з основами когнітивно-поведінкової терапії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

“___” _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ) СТУДЕНТУ
Касянюк Юлії Василівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Особливості депресії підлітків, які проживають у сім'ях з різним батьківським ставленням
керівник проекту (роботи) Єсип Мар'яна Зіновіївна, доцент кафедри клінічної психології УКУ, кандидат психологічних наук,

затверджені Вченою Радою факультету від “___” _____ 20__ р. № протоколу _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _____

3. Вихідні дані до проекту (роботи) У структуру роботи входить вступ, I, II, III розділи, загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розкрити теоретичні основи теми депресії та батьківського ставлення. Обґрунтувати методологічні засади та вибір методик для здійснення

дослідження. Провести опитування підлітків та проаналізувати отримані дані. Визначити взаємозв'язки між депресивністю респондентів та їх сприйманням батьківського ставлення.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Магістерське наукове дослідження містить рисунки, схеми, таблиці

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
	Вибір і погодження теми	18.09.19	
	Обговорення методології та структури дослідження	1.10.19	
	Здача опису роботи та бібліографії	5.12.19	
	Опрацювання I розділу роботи	15.01.20	
	Представлення I розділу дослідження	15.01.20	
	Опрацювання II розділу та розробка опитувальників	20.02.20	
	Представлення II розділу дослідження	20.02.20	
	Проведення порівняльного аналізу особливостей депресії у підлітків, які проживають у сім'ях з різним батьківським ставленням	5.04.20	
	Опрацювання III розділу роботи	5.04.20	
	Представлення III розділу дослідження	5.04.20	
	Попередній захист магістерської роботи	24.05.20	

Студент _____

(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи) _____

(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ I. Теоретичне висвітлення теми роботи.....	9
1.1. Погляд на депресію з позиції клінічної психології.....	9
1.2. Вплив батьківського ставлення на розвиток емоційної сфери.....	15
1.3. Представлення теоретичної моделі наукового дослідження.....	24
Висновки до розділу I.....	29
Розділ II Організація дослідження. Опис методик використаних у даному дослідженні.....	31
Висновки до розділу II.....	39
Розділ III Інтерпретація отриманих даних.....	40
3.1. Опис взаємозв'язків депресивного стану підлітків із показниками ставлення батьків, самоспівчуття і самооцінки.....	40
3.2. Дослідження депресивного стану підлітків з різним типом батьківського ставлення.....	43
3.3. Порівняльний аналіз показників депресивного стану, ставлення батьків, самоспівчуття і самооцінки за статтю.....	46
Висновки до розділу III.....	47
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	53
Додатки.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. Згідно даних ВООЗ близько 3 млн. осіб у всьому світі страждають на депресію, 10% з яких припадає на підлітковий вік. Це один із найпоширеніших розладів, присутність якого у людини має суттєвий вплив на всі сфери її життя, позбавляючи повноцінного функціонування. Щороку, внаслідок депресії, закінчують життя самогубством 800 тис. осіб, серед них близько 67 тис. особи віком 15-29 років. Україна входить у десятку країн із найвищим рівнем суїциду. Незважаючи на доказові ефективні методи лікування депресії кількість хворих осіб не зменшується, навпаки, її масштаби збільшуються з року в рік.

Виховання дітей є дуже відповідальна діяльність. Адже сім'я це перше середовище в яке по народженню потрапляє дитя. Тут відбувається формування психологічної зрілості, усвідомлення себе як особистості, яка є частиною соціальної спільноти, переконання про інших та світ загалом. В наслідок вербальної та невербальної взаємодії у стосунках «дорослий-дорослий» та «дорослий-дитина» засвоюються правила та норми поведінки, цінності як сімейні так і соціально-культурні та ін.

«Найкращий спосіб зробити дітей хорошими – це зробити їх щасливими» – писав О. Уальд. Задоволення базових потреб малолітньої дитини, побудова безпечної прив'язаності є цілком під силу батькам, але виховання дитини підліткового віку часто стає викликом для всієї родини. Підлітковий період, в силу ряду змін які відбуваються у всіх сферах (тілесна, розумова, соціальна) є кризовим для кожної людини у віці 11-17 років. Безліч досліджень проведених науковцями доводять, що батьківське ставлення є вирішальним компонентом у формуванні «Я-концепції», тому проживаючи з дитиною підлітковий період ми можемо за рахунок корекції батьківського ставлення полегшити (покращити) життя один одному надаючи свою підтримку, проявляючи повагу та абсолютну довіру і розуміння до бажання автономії дитини, яка переходить із дитячого світу –

в дорослий, або стати «добрином для благодатного ґрунту» і створити найкращі умови для розквіту депресії, передумовами для якої вже є фізіологічні, психологічні, гормональні зміни цього віку.

Для дослідження особливості депресії у підлітків з різним батьківським ставленням ми використовуємо опитувальник «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR – скорочено «підлітки про батьків») Шафера в адаптації Л.І. Вассермана. Результати отримані з опитувальників дадуть змогу зрозуміти та проаналізувати особистісну інтерпретацію підлітка ставлення батька та матері до себе. Дослідження за методикою «Шкала депресії Бека» покаже нам рівень депресивності опитуваних. За допомогою статистичних аналізів ми дослідимо наявність або відсутність взаємозв'язків між депресивними станами та певними батьківськими стилями ставлення до дітей.

Об'єкт дослідження: депресія у підлітків.

Предмет дослідження: особливості депресії у підлітків, які по-різному уявляють свої стосунки з батьками.

Мета дослідження: простежити специфіку виникнення депресивного стану внаслідок певного уявлення підлітків про батьківське ставлення до них.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні основи теми депресії та батьківського ставлення.

2. Провести опитування для виявлення рівня депресії у підлітків, опитування для виявлення суб'єктивного сприйняття батьківського ставлення та дослідити «уявлення про себе» підлітків за шкалою самооцінки Розенберга.

3. За допомогою статистичних аналізів виявити залежність взаємозв'язку між депресивністю респондентів та їх проживанням у сім'ях

з різним батьківським ставленням. Дослідити чи існує залежність між самоствавленням та рівнем депресивності.

Гіпотези:

1. Припускаємо, що ймовірність депресії більша у тих підлітків чий батьки мають схильність бути непослідовними у вихованні і проявляють непередбачуване підлітками ставлення до них.

2. Можливо підлітки більш схильні до депресії за умови високого балу у батьків за шкалою «Директивність».

3. Ймовірно, депресія буде відсутня у респондентів з високим балом по шкалі «Позитивного інтересу».

4. Припускаємо, що високий бал за шкалою самооцінки Розенберга забезпечить низький бал по показникам рівня депресивності.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використовуємо наступні опитувальники: підлітки про батьків, яких є два екземпляри – один про суб'єктивне сприйняття стосунку з боку матері, інший – з боку батька; методика Self-compassion, Neff, K.D. (2003); Шкала самооцінки Розенберга; Шкала для визначення ймовірності депресивного настрою MFQc , Adrian Adgold, Elizabeth Costello (1987).

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ РОБОТИ

1.1. Погляд на депресію з позиції клінічної психології

«Кризовим» віком у підлітковому періоді, тривалість якого від 11 до 17 років, вважається 13-14 років – настання пубертату. Відбуваються зміни у фізіології – інтенсивний зріст, збільшення маси тіла. Під впливом статевого дозрівання змінюється форма тіла. Загалом тіло змінюється як ззовні так і внутрішньо. Нестабільність ендокринної системи викликає зміни у гормональному фоні, що призводять до появи або загострення таких відчуттів як тривога, невпевненість, агресивність, відчуженість, коливання настрою і т. д [7].

Основною ознакою підліткового періоду Л.С. Виготський вважав бажання «дорослості» : в цьому віці юнаки та дівчата відмовляються належати до дитячого світу, вважаючи себе дорослими, чому сприяє і зовнішній вигляд тіла, яке в результаті статевого дозрівання набуло форм, ідентичних дорослим, та вимагають такого ж визнання від оточення. Розвивається здатність до саморефлексії, що дозволяє аналізувати власні думки та поведінку. Відбувається переусвідомлення себе як особистості, світосприйняття, з'являються переконання стосовно цінностей та моралі. Підлітки створюють або знаходять (обирають) для себе персону або образ, наділений «ідеальністю», який стає моделлю, мотивом, вершиною до якої і прагне підліток. Змінюється сприймання, тепер, на відміну від молодшого віку, воно набуває системності та аналізу, що дозволяє виокремлювати лише важливу для себе інформацію. Покращується здатність концентрувати увагу і утримувати її на значимій діяльності. Збільшується об'єм пам'яті за рахунок надання логічного змісту отриманої інформації – це дає можливість відтворювати більший об'єм інформації через причинно-наслідковий зв'язок. Доступним стає абстрактне мислення. Розвивається уява, про що свідчить бажання підлітків творити, часто саме в цей період вони починають

писати вірші. На думку Л.С. Виготського фантазії набувають інтимного характеру, таким чином створюється «таємний світ» куди підліток поринає з бажанням абстрагуватись від, часом, «невтішної та несправедливої» реальності. Таким чином, уява та фантазії відіграють важливу функцію – регуляторну, яка дає змогу контролювати та регулювати власні емоції. Доступ до фантазій ретельно приховується від батьків і будь-яке намагання втрутитись «за лаштунки» викликає різні за характером та інтенсивністю реакції, зазвичай негативного наповнення [13].

«Пригнічений настрій більшу частину доби протягом періоду довшого, ніж два тижні» – цей вислів найшвидше спонукає до припущення про депресивний розлад. Згідно DSM-V великий депресивний розлад діагностується за наявності більшості із наступних симптомів:

- пригнічений настрій більшу частину дня
- відсутність інтересу та задоволення від діяльності
- зміна апетиту і(або) зміна ваги
- сонливість (безсоння)
- психомоторне збудження (метушливість) або загальмованість
- відчуття виснаженості (відсутність енергії)
- почуття нікчемності та надмірне самозвинувачення
- труднощі у концентрації уваги
- суїцидальні думки та спроби самогубства (синопсис) [26].

Існують різні теорії виникнення депресії. Причини розвитку депресії можуть бути як екзогенні так ендогенні. До екзогенних відноситься все, що влучає ззовні, стресові події – булінг, згідно тривалого дослідження, в якому брали участь 6719 осіб віком 13-ти років. За результатами стало відомо, що депресія ймовірно може бути наслідком булінгу навіть через 5 років [43], конфлікти, втрати значимих осіб та ін. Є теорії, завдяки яким можна зрозуміти природу депресії на рівні психології. Теорія прив'язаності Дж.

Боулбі, яка доводить важливість безпечної емоційної прив'язаності вже з перших днів дитини зі своєю мамою. Тому що це є запорукою добрих надійних стосунків у подальшому житті. Мова йде про задоволення базових потреб, що є основою для формування переконання про оточуючих, про світ (чи безпечний, чи небезпечний) та про себе (власну цінність), а прогалини при наповненні чаш цих потреб матимуть наслідки у майбутньому для дитини – і це теж може бути пусковим механізмом для розвитку депресії [10; 21].

Sidney Blatt досліджував природу депресії та особливості життєвого досвіду під час якого сформувались глибинні переконання та правила життя, які, ймовірно, провокують розвиток розладу після настання суб'єктивно критичної події. В результаті він стверджував, що існує два типи депресій: анаклітична депресія – виникає в наслідок відчуття самотності, покинення, втрати контакту зі значимою особою; та інтроєктивна – виникає із відчуття непотрібності та власної неспроможності, некомпетентності. Незважаючи на схожість проявів симптомів при різних типах депресії і переконання у власній нікчемності та цілковитому самозвинуваченню за все, що відбувається у житті, глибинні переживання мають різний зміст [8].

У тривалому дослідженні Bigelow et al. метою якого було простежити зв'язок між депресивними симптомами у матері та формуванням прив'язаності у її дитини, було виявлено, що наявність депресії значно ускладнює розуміння та повноцінне задоволення емоційних потреб дитини призводить до формування ненадійної прив'язаності з усіма можливими психологічними наслідками у подальшому житті [42].

Ендогенними причинами є власний генетико-біологічний набір:

генетичний фактор – наявність депресивних розладів у найближчих родичів підвищує ймовірність розвитку депресії. Особливу роль в патогенезі і динаміці депресії відіграє патологія молекулярних компонентів

нейрохімічних структур центральної нервової системи і генів, що їх кодують [28].

Неврологічні захворювання, органічні ураження мозку – депресивні симптоми спостерігаються змалечку у вигляді порушенні сну, коливанні настрою та ін.;

зміни в ендокринній системі, що спостерігаються особливо в період статевого дозрівання, створюють сприятливі умови для розвитку депресії. Також досліджували епідеміологію афективних розладів при гіпотеріозі (хвороба щитовидної залози). Було виявлено, що тривалість синдрому гіпотеріозу прямо корелювала зі ступенем важкості депресії. Доведено, що структурні і функціональні порушення дендритів, ураження гліальних та нервових клітин при депресивному розладі пов'язані із довготривалими порушеннями ендокринної системи [24; 30];

збій у системі роботи серотоніну, дофаміну та норадреналіну – нейромедіаторів, чинить негативний вплив на нейропластичність головного мозку і призводить до тих порушень, які є симптомами депресії: пригнічений настрій, тривожність, відсутність задоволення від діяльності, відчуття втоми та втрати енергії [16];

при розладах сну збільшується ризик думок суїцидального змісту. Згідно досліджень чим менше годин сну – тим вищий відсоток характерних думок [50].

Достеменно не зрозумілі причинно-наслідкові зв'язки між порушенням сну та депресією, адже не відомо чи депресія провокує погіршення сну, чи зменшення кількості годин сну – провокує депресію [31; 45].

Часто симптомам депресії у дітей та підлітків не надають належного значення батьки та вчителі списуючи все на «складний характер» чи «вибагливість непослухів» - тим самим унеможливають діагностику і, як наслідок, лікування, що призводить до страждання хворих. Депресивна

когнітивна тріада (думки про себе, оточення та світ і майбутнє загалом) має вплив на всі сфери життя підлітка.

Емоційна сфера. Часто пригнічений настрій, сум, тривога є стійкими і тривалими у часі та можуть змінюватись на роздратованість, агресію чи злість.

Когнітивна сфера. Негативні думки про себе, світ і майбутнє, самозвинувачення та фокус на невдачах провокують зниження самооцінки, відчуття меншовартості. Погляд на власне життя та все, що його оточує сприймається крізь «чорні окуляри». Нерідко саме порушення в когнітивній сфері спричинюють вагомі суб'єктивні страждання через постійну присутність «депресивного фону».

Поведінкова сфера. Підвищення тривоги, зниження активності, надмірна плаксивість. Труднощі у зосередженні уваги, погіршення пам'яті, втрата енергії можуть призводити до зниження успішності у школі, послаблення соціальних зв'язків. Розуміння того, що не виправдовуєш очікування оточуючих викликає роздратування, злість, збільшує ризик конфліктних ситуацій та істерик. Зміна апетиту, а саме його відсутність, призводить до втрати ваги або ж, навпаки, збільшується потяг до вживання їжі, так зване «заїдання». Порушення сну через часті пробудження ще більше ускладнюють стан провокуючи думки негативного змісту. Думки про власну нікчемність, самозвинувачення. Можливе вживання алкоголю чи інших наркотичних речовин для полегшення свого стану. Ймовірні думки про смерть та навіть спроби самогубства [5; 20; 25].

Проте в деяких підлітків симптоми депресії можуть відрізнитись від звичного уявлення і набувати драгівливого, агресивного характеру – це дозволяє дитині приховати свій біль від оточуючих. Такий прояв поведінки ще більше ускладнює комунікацію між підлітком та його близькими, адже підсилює бажання відштовхнути «істеричку» і, як наслідок про можливість

депресії і її діагностики ніхто не здогадується. Проблема також є у тому, що кожен епізод депресії збільшує ризик рецидиву на 30% [27; 33].

Розрізняють наступні види депресій згідно міжнародного класифікатору хвороби МКХ-10:

F 32.0 – F 32.9 Депресивний епізод відрізняється за ступенями важкості. За наявності 5-ти критеріїв із 9-ти протягом довше ніж 2 тижні та присутність інших вимог, що задовольняють критерії проводиться ретельна діагностика для визначення точного діагнозу. Тривалість епізоду може бути від кількох тижнів до кількох місяців.

F 33.0 – F 33.9 Рекурентний депресивний епізод. Повторення попереднього епізоду депресії може бути як через кілька тижнів – так і через кілька років.

F 34.0 Циклотимія –. Присутні коливання настрою, однак вони не досягають критеріїв біполярного афективного розладу.

F 34.1 Дистимія - пригніченість настрою може спостерігатись впродовж років і це вважають характерологічною рисою особистості, симптоми не набувають такої важкості, щоб діагностувати депресивний епізод.

F 38 Інші афективні розлади – розлади настрою, які не досягають рівня важкості по попереднім критеріям.

F 39 Розлади настрою. Афективний психоз [26].

Як бачимо, підлітковий вік в силу фізіологічних та психологічних змін є в зоні ризику для розвитку депресії. Депресивні симптоми поширені в пубертатному періоді і мають наслідки в довгостроковому психічному, соціальному та навчальному процесах. Часто депресивний розлад у підлітків не помічається та, відповідно, не лікується – а це матиме вплив і на подальше психологічне благополуччя, адже згідно наукових досліджень чим більша тривалість не лікованого депресивного розладу – тим більша ймовірність рецидиву з усіма негативними наслідками. І підсумовуючи все

вищесказане приходимо до розуміння механізму для «запуску» депресії – нейробіологічна передумова разом із накопиченими стресовими подіями, які до того ж формуються на ґрунті деструктивного дитячого досвіду, результатом якого є негативне самоствалення, сприйняття оточення та погляд на світ загалом і вже сформовані глибинні переконання внаслідок (інколи травматичної) взаємодії з найближчим оточенням, представниками якого від самого народження є батько та мати. Глибинні переконання – це висновки, які людина, будучи ще в дитячому віці робить про себе, за рахунок суб'єктивного відчуття і думок про себе в процесі соціалізації. Через те що глибинні переконання часто є неусвідомленими – вони не піддаються критиці, але, не зважаючи на це, мають надважливий вплив на емоційну сферу.

1.2. Вплив батьківського ставлення на розвиток емоційної сфери

Важливо розуміти те, що депресія є наслідком біо-психо-соціального чиннику. Розлад розвивається на ґрунті безперервної взаємодії між собою факторів, проявом якої є особливості усвідомлення та сприйняття себе як особистості, інших (оточення) та їх ставлення до мене, та світу загалом і чи є він надійним та безпечним. В літературі багато уваги приділено опису негативних емоційних процесів, а саме тривозі, страхам, агресивній поведінці [40]. Характер переважаючих емоційних станів є запорукою та передумовою для побудови та протікання різних соціальних взаємодій. Емоції прийнято поділяти на позитивні – це ті, які супроводжують піднесений, натхнений, енергійний настрій [29]. Перебуваючи під впливом гарних емоцій спостерігаються думки типу: «Я молодець», «Мені вдається», «Я важливий», «Світ прекрасний і моє життя в ньому теж надзвичайне!». Але є ще негативні емоції – це ті, які змушують страждати. Достатньо опинитись в ситуації яке буде критичною і активує негативне

глибинне переконання як людина (насправді, мова йде не лише про пубертатний період, а протягом всього життя) запускає коло негативних думок та переживань («Я невдаха», «Нікому не потрібен», «Життя та майбутнє не віщує нічого доброго»). Тривалий час переживати негативні емоції виснажливо, людина втомлюється та починає хворіти фізично та психічно. Відповідно, чим вища самооцінка, чим кращі навички емоційної саморегуляції – тим легше підлітку впоратись із різними стресовими ситуаціями не запустивши «коло депресивних думок» [32; 38].

Власне, в даній роботі, ми прагнемо простежити який є зв'язок між тим як підлітки інтерпретують ставлення до себе батьків та їхньою емоційною сферою. Фундаментом до здорового само сприйняття згідно теорії прив'язаності Дж. Боулбі є надійний емоційний зв'язок з мамою або іншою значимою особою в перші роки життя дитини. Першою сходинкою в осередок соціуму є сім'я, яка відіграє вирішальну роль в психічному розвитку та формуванні особистості в цілому. Найбільший вплив на людину має її близьке оточення – а саме батьки. Батьківське ставлення до дитини є фактором розвитку людської психіки, особливо емоційно-вольової сфери і впливу даного компонента на інтелектуальні здібності. Особистісні риси формуються виключно у взаємодії з іншими об'єктами. В залежності від стилю взаємодії вибудовується характер людини. Одним із показників нормального психічного розвитку є відчуття власної цінності, яке закладається в результаті спілкування та стосунків з іншими [10]. На думку А. Адлера відчуття неповноцінності несе в собі переконання власної слабкості та некомпетентності. Воно притаманне дітям, які тривалий час знаходяться в абсолютній залежності від батьків. З часом це відчуття може перетворитись в «комплекс неповноцінності» основою якого є стійке переконання « я гірший ніж усі інші». Адлер вважав, що до такого стану може призвести кілька випадків:

- діти, народжені з фізичними вадами (хоча, за відсутності вроджених вад, їх можуть нав'язати самі ж батьки);
- діти, обділені піклуванням та любов'ю (живуть із відчуттям власної непотрібності, тому що із раннього дитинства були відкинуті і отримали досвід байдужості до власних потреб з боку оточуючих);
- діти, яких батьки занадто опікують (живуть із відчуттям власної неспроможності, тому що за них все завжди вирішували батьки або інші дорослі і вони не мали можливості здобути досвід подолання будь-яких труднощів на своєму шляху) [18].

Про свої погляди та ідеї щодо важливості батьківсько-дитячих стосунків та їх наслідків Альфред Адлер написав в роботі «Виховання дітей». На його думку найкращим способом, завдяки якому можна запобігти проблемам у підлітковому віці – це плекання дружніх стосунків не лише у контексті батьки-діти, а й батьки-батьки (ставлення один до одного між дорослими), тим самим формуючи та з часом посилюючи надійну та безпечну атмосферу в родині [2; 3].

Беззаперечним є те, що емоції відіграють надважливу роль в життєдіяльності людини. Згідно даних отриманих із наукових досліджень нейронні зв'язки в нашому мозку утворюються двома основними способами : за рахунок багаторазового повторення (як от вміння ходити) та під впливом сильних емоцій (при стресових подіях). А пізнання навколишнього світу супроводжується різною гамою емоцій, особливо у дитячому віці. Наповнення досвіду негативними чи позитивними емоціями також залежить і від особливостей батьківського ставлення до дитини. Батьківське ставлення – це комплекс когнітивних, поведінкових та емоційних компонентів батьків спрямованих на дитину з метою отримати певний результат [1; 23; 35].

На взаємодію та стосунок батьків з дітьми особливий вплив має історія існування сім'ї в суспільстві і соціально-економічні умови. Велике

значення для формування певного стилю ставлення до дітей мають соціокультурні традиції, які впливають на вибір тих чи інших стратегій взаємодії батьків з дітьми. Ряд авторів звертає увагу на зміну поглядів та ставлення до періоду дитинства та інституту сім'ї в бік більш гуманних поглядів [4]. В історії зафіксовано декілька стилів батьківсько-дитячих стосунків:

1. Стиль дітовбивства (Античність – IV ст. н.е.) – активно практикувалось вбивство новонароджених в разі їх фізичної вади або фінансової неспроможності сім'ї. У випадку народження здорового немовляти, його залишали, але жорстокі фізичні покарання були нормою.

2. Ігноруючий, залишаючий стиль (IV – XIII ст.) – дитина сприймалась як істота народжена в гріху, відповідно, гріховна. Проте в дитині визнавалась наявність душі, і для її спасіння батьки віддавали дитя в монастир, іншу сім'ю, бо тільки молитва і підкорення волі могли дати їй шанс встати на праведний шлях.

3. Амбівалентний стиль (XIV – XVII ст.) – батьки не відмовляли дитині в увазі, але вона – не самоцінність, а податливий матеріал для різноманітних дій над нею. Тілесні покарання замінюються моральними.

4. Нав'язливий стиль (XVIII ст.) – батьки намагались зблизитись з дитиною, щоб отримати владу над нею, контролювати її почуття, емоції та дії.

5. Соціалізований стиль (XIX ст. – середина XX ст.) – батьки прагнули не підкорити волю дитини, а тренувати її для успішної соціалізації. Дитина стає центральною фігурою в сім'ї.

6. Допомагаючий стиль (з середини XX ст.) – батьки виступають в ролі помічників дитини, яка, як вважається краще знає чого потребує на кожному етапі свого розвитку [11].

На початку XX ст. дитинство почали сприймати як етап розвитку, а не «недорозвитку». Науковці звернули увагу на важливість дослідження

раннього досвіду взаємодії батьків з дітьми та наслідки психічної травматизації в дитячому віці. Різні стилі сімейного виховання можуть мати як позитивні так і негативні наслідки у формуванні особистості. Т. Адорно в результаті емпіричного дослідження разом із колегами представив свою концепцію авторитарної особистості. На його думку результатом занадто вимогливого, суворого сімейного виховання, в процесі якого забороняється найменший прояв та відчуття образи та агресії по відношенню до батьків – є типова «авторитарна особистість», якій притаманна жорстка, ригідна система поглядів на вимоги і правила. Для такої особи характерно надавати статусу «ідеальності» своїм батькам, але невиражена свого часу ворожість до них не усвідомлюється, а лише переходить у сферу несвідомого, тобто відчуття злості на адресу батьків на емоційному рівні присутнє. На думку Адорно масове виховання авторитарних особистостей є фундаментом авторитарного режиму в державі, як, наприклад, фашизму. Разом із критикою до своєї концепції Адорно отримав і масову увагу суспільства. Результатом обговорення різних поглядів і думок стосовно впливу характеру сімейної взаємодії була зміна в стосунку батьки-діти. [4].

М. Ейнсворт, досліджуючи наслідки материнського ставлення виділила чотири найважливіших, на її думку, критерії:

- 1) чуттєвість-не чуттєвість проявляється в здатності матері відчувати та розуміти потреби малюка;
- 2) прийняття-відкинення – це «умовний дозвіл» мами малюку бути таким як є. Його цінність в тому, що він народився і продовжує жити;
- 3) співпраця-втручання – параметр, в якому спостерігається відношення матері до проявів автономності, бажань та ініціатив дитини;
- 4) підтримка-ігнорування – вимірювання материнського вміння емоційного саморегулювання. Високі показники по цим чотирьом шкалам забезпечували формування «надійних» стосунків.

Подальші дослідження які проводили науковці підтверджували той факт, що ненадійна прихильність має наслідки в подальшому житті дитини і створює значні проблеми у різних сферах життєдіяльності. Спеціалісти у сфері психології відзначають у групах клінічно хворих дітей і в складних дитячо-батьківських стосунках психопатологічні патерни прив'язаності, які зазначаються як «порушена прихильність» [19; 44].

В.В. Столін і А.Я. Варга вивчаючи батьківсько-дитячі стосунки визначили наступні стилі виховання:

- 1) Прийняття – неприйняття дитини – чи батьки здатні на безумовне позитивне відношення до дитини. Це про право бути таким, як є.
- 2) Кооперація – це про партнерство. Чи бажають батьки рівноправної співпраці з дитиною? Чи цікавляться бажаннями та інтересами?
- 3) Симбіоз – це про сепарацію. Чи усвідомлюють члени родини, що кожен із них є окремий організм? Де закінчуються межі батька/матері та починаються межі підлітка?
- 4) Авторитарність – це про контроль. Батьки вважають, що саме вони мають вирішувати, як підлітку буде краще.
- 5) Відношення до невдач дитини – це про батьківські відчуття та переконання в результаті не виправданих очікувань від дитини [14].

Вагомий внесок у вивчення взаємодії батьки-діти та її впливу на формування особистості зробив представник біхевіористичного напрямку Б.Ф. Скіннер. Він робив основний акцент у вихованні на підкріпленні – воно підсилює реакцію і підвищує ймовірність її прояву. Розрізняють два види підкріплення:

- безумовне (первинне), яке включає в себе воду, їжу та ін. базові потреби;
- умовне (вторинне) – це гроші, увага, визнання, має суттєвий вплив на поведінку людини.

На його думку позитивне підкріплення бажаної поведінки спонукає до її повторення та закріплення в досвіді. Негативне підкріплення теж діє на посилення поведінкової реакції, але за рахунок усунення подразнюючих стимулів [15].

Ймовірно похвала, підтримка і підкріплення діють ефективніше на зміну небажаної поведінки, на відміну від критики та покарань (у різних проявах)

Для розуміння причин створення конфліктних ситуацій, напруги та непорозумінь, які виникають у стосунках між батьками та їх дітьми, Адлер в першу чергу радить переглянути особисте ставлення дитини. Його основні рекомендації до побудови добрих стосунків є наступними:

1. Батьки мають завоювати любов дитини. Головний помічник у вихованні – це любов. А любов дитини – це запорука його бажання бути вихованим.

2. Краща підтримка в розвитку дитини – це впевненість в його власних силах. Впевненість дитини в собі, його сміливість та рішучість – велике щастя для нього.

3. Слабкі та хворобливі діти легко втрачають віру в себе, так само як і діти зростаючі в гіперопіці.

4. За жодних умов дитина не має боятись власних батьків.

5. Адлер розділяв погляд Скіннера, стверджуючи, що похвала та винагорода ефективніші покарання. Проте, якщо покарання не уникнути – воно має бути інформативним для дитини (щоб дитина розуміла, що саме робить не правильно).

6. Замість вимоги підкорення – слід максимально надавати дитині права до дій.

А. Адлер підкреслював важливість «рівності», поваги до дітей, до унікальності кожної дитини [3].

У сучасному дослідженні Lengua and Kovacs вивчали зв'язок між темпераментом дитини та її вихованням. Виявлено, що стиль батьківського ставлення є ключовим фактором психосоціальної адаптації дітей. Сімейний стосунок наче рухається по замкненому колу: непослідовність у вихованні спричинює дратівливість дитина, а роздратована дитина своєю поведінкою призводить до втрати самоконтролю батьків, а тому вони знову втрачають послідовність у вихованні [47].

В Іспанії проводили дослідження Jaureguizar et al. серед осіб віком 12-16 років [46] з метою проаналізувати яким чином сприйняття батьківського ставлення впливатиме на подальшу соціалізацію. Вивчалось два аспекти прояву батьківського виховання – тепло та прийняття. Гіпотеза дослідження підтвердилась. Підлітки, які зазначили «холодність» із боку батьків та відчуття неприйняття є більш дезадаптовані. Також абсолютна відсутність батьківського контролю, меж розуміння дозволеного, занедбаність сприяють клінічній дезадаптації.

Значний вплив на емоційну сферу підлітків також має наявність або відсутність травматичного досвіду, який тримав би людину в полоні страху та тривоги. Якщо дитина зазнає фізичного чи психологічного скривдження (насилля) – це не може не залишити слід на її внутрішньому світі. Основні емоційні реакції на насильство можуть бути причиною відчуття тотальної вини, відчуття власної провини і відповідальності за скривдження, емоційне збудження, страх втрати, страх бути покинутим, потреба в увазі, сором, тривога за майбутнє та ін. Підлітки з травматичним досвідом часто відчують гнів, злість, які потребують вираження. Частіше агресивні дії спрямовуються на тварин чи інших дітей. Подібна атмосфера в батьківсько-дитячих стосунках сприяє формуванню низької самооцінки у дитини і вона сама починає ставитись до себе із зневагою та презирством [39; 44].

Отже, підсумовуючи вищевикладене про емоційну сферу підлітка, можна відзначити, що вагомий вплив мають стосунки з батьками від самого народження дитини:

- тілесні контакти уже в перші години життя дитя полегшують його адаптацію до навколишнього середовища, дають йому емоційну підтримку;

- феномен емоційної прихильності матері до дитини націлений на розуміння та задоволення емоційних потреб, що формується за рахунок близькості і, на майбутнє, забезпечує навички формувати безпечні стосунки з оточенням. Ранній досвід нехтування потребами дитини може негативно відобразитись на її самосприйнятті, самооцінці, здатності до рефлексії, формуванні дисгармонійному образу Я;

- «емоційна холодність» батьків може мати наслідки у підлітковому періоді у таких проявах поведінки як агресія (може скеровуватись на зовнішній світ у вигляді девіантної поведінки, або «всередину» особи з метою приховати ненависть), дратівливість;

- підлітковий вік взагалі характеризується емоційною нестабільністю в наслідок біологічно-психологічних змін що активуються в цей період. З віком у батьків до дітей підвищуються вимоги, якщо в дитинстві любов можна було отримати просто так, то тепер її доводиться заслужувати. В разі не відповідності батьківським вимогам підліток може відчувати себе «непочутим», відкиненим, «незрозумілим» - за цим слідує відповідна поведінка «самозахисту», що ускладнює ще більше стосунки;

- не останню роль для емоційної сфері відіграє гендерна відмінність. Адже в свідомості нашого суспільства є заборона на прояв емоцій у чоловічої статі. Якщо дівчину зі сльозами ми сприймаємо як закономірність, то юнак «в сльозах» наражається на критику та знецінення;

- «емоційний клімат в сім'ї» мабуть найважливіший аспект при дослідженні емоційної сфери підлітків. Гармонійні стосунки між членами

родини створюють позитивний психологічний вплив, який характеризується довірою, повагою та підтримкою. В той час як несприятливими вважаються стосунки в яких переважають конфлікти, критика, агресія, байдужість, відкинення – такі моделі поведінки рідних людей формують в дитини відчуття небезпеки (незахищеності) та емоційного дискомфорту.

Варто детальніше розглянути особливості батьківського ставлення до емоційних потреб підлітків. Батьки, які вважають основним своїм завданням задовольнити лише фізіологічні потреби, а на емоційні потреби не зважають. Спілкування зведене до найменшої кількості і відбувається виключно «за потребою». Відповідно підліток шукає емоційної підтримки поза межами сім'ї (тут він відчуває свої бажання, потреби, прояви – не важливими), де б його сприймали як рівного. Інша група – це батьки, які забороняють прояв емоцій, особливо негативних. Якщо певні прояви поведінки мають емоційне забарвлення, яке батьки вважають «занадто», «тим, що виходить за рамки дозволеного певними соціальними нормами та правилами» вони (батьки) можуть покарати за допомогою різних санкцій [22; 36]. Як результат, підліток не отримує нормального емоційного розвитку та здатності до емпатії. І третя група батьків – це батьки, які емоційно підтримують дитину, власним прикладом демонструють навички регулювання емоцій, вираження їх в прийнятній формі, проявляють емпатію та співпереживання. Дитина має гарну школу для навчання емоційній саморегуляції.

1.3. Теоретична модель дослідження

Багато науковців, серед яких А. Адлер, Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е.Г. Ейдемільер та багато інших, цікавились питанням виникнення проблем у батьківсько-дитячих стосунках. В часі, коли дитина

перебуває у дитячому віці, батькам легко її любити, але чим ближче до пубертату – тим важче любити та досягати порозуміння зі своїми дітьми.

Підлітковий період в житті кожної людини є особливий, адже він є перехідним від дитинства до юності. Це період становлення індивідуальності, прагнення автономії, і яким чином вдасться прожити цей період залежить від того, як батьки сприймають підлітка, їхню готовність до сепарації та розуміння необхідності у побудові якісно інших взаємостосунків, суть яких полягає не в опіці (як за малолітньою дитиною, що потребує піклування), а в партнерстві (як із рівний-рівному дорослий). Завдання батьків – допомогти підлітку приєднатися до світу дорослих. Але, на жаль, батьки не завжди здатні усвідомити необхідність свободи для сина чи дочки обмежуючи його права і, тим самим, провокуючи різні конфліктні ситуації. Для підлітків важливим є те як до них відносяться батьки. Саме від якості цих стосунків залежить переважання позитивних чи негативних рис, які формуються в особистості. В.О. Сухомлинський казав: « Кожен твій крок врешті-решт відбивається на твоєму ближньому, тому що йдеш ти кудись і з якоюсь метою; кожне твоє слово в душі іншого відгукнеться, але, як воно відгукнеться, це залежить від тебе. Уже те, що ти дивишся на навколишній світ і бачиш його, таїть в собі і добро, і зло: все залежить від того, що ти побачиш і як побачиш» [34].

Основними його ідеями у вихованні дітей – є любов та розуміння, плекання поваги до інших людей та до себе. Спостерігаючи за батьками, як вони взаємодіють між собою, за їхнім стосунком із соціумом, дитина бачить приклад для наслідування. Тому важливі не лише слова що промовляються, не менш важливими є поведінкові прояви. Не має сенсу чекати на повагу від підлітка, якщо він на власному досвіді не відчув повагу до себе.

У зв'язку із змінами під час підліткового періоду батьки змінюють своє ставлення до дитини. Частина батьків виявляється готовою до змін та намагається підтримати і тим самим допомогти зрозуміти себе та прийняти

виклики які виникають на шляху до дорослого віку. Проте є й інша частина батьків, яка виявляється не готовою до «дорослості» сина чи дочки, що проявляється у всіляких заборонах, прагненні підкорення та пригніченні власних проявів особистості [41].

Як і в будь-якому іншому так і в цьому віковому періоді важливим є спілкування, яке впливає не лише на процес соціалізації, але й на формування особистості підлітка. Саме в цей час формується «Я-концепція» людини. «Я-концепція» є результатом рефлексії та спрямоване на саморегуляцію поведінки, своїх дій в структурі діяльності на основі самопізнання і емоційно-ціннісного сприйняття себе. Як поняття воно виникло завдяки працям Е. Еріксона, А. Маслоу, В.В. Століна, К. Роджерса, Е. Бернса та ін. Дослідники дотримуються спільної думки стосовно того, що самосвідомість не є сталою, вона розвивається та піддається корективам в наслідок досвіду отриманого в минулому, власне у теперішньому, та у майбутньому, адже на кожному етапі життя відбуваються події, що несуть свій відбиток на саморозвиток, самосприйняття та саморегуляцію [6].

У. Джеймс першим почав досліджувати самосвідомість, так як вважав що предметом психології людини є свідомість, яка продукує такі явища як відчуття, бажання, емоції, пізнання, мислення, рішення і т. д.. Він аналізував причини та умови за яких виникають ці явища. Вчений розмежував «Я» на дві умовні частини одного цілого «Я - усвідомлене» являє собою досвід і «Я – як об'єкт» являє собою зміст того досвіду, які завжди існують одночасно. «Я – як об'єкт» - це все те, що людина може назвати своїм. В цій області У. Джеймс відокремив чотири складових та розташував їх у порядку значимості: «духовне Я», «матеріальне Я», «соціальне Я» та «фізичне Я» [19]. Неможливо отримати будь-який досвід, чи то просто інформацію, як чистий текст, людина обов'язково надає йому емоційного забарвлення яке відображається й у тілесних відчуттях.

Вагомий внесок у вивчення самосвідомості зробив Р. Бернс. Він виділив три основні складові [6]:

- когнітивна складова Я-концепції – уявлення індивіда про себе (який я є насправді?)
- оцінююча складова Я-концепції – соціально значима, базується на сприйманні людини оточуючими (як мене оцінюють інші люди?)
- поведінкова складова Я-концепції – прагнення бути таким, яким мене хочуть бачити інші (яким би я хотів бути?)

Той факт, що особливо активно соціалізація відбувається саме в підлітковий період підтверджує важливість спілкування, особливо з однолітками. Надважливим для підлітка є приналежність до певної групи однолітків, в якій відбувається не лише взаємодія між членами групи, а й визнання його особистості іншими. Незадоволена потреба бути значимим у референтній групі може призводити до різних психологічних труднощів (невпевненість у собі, занижена самооцінка та ін.). Для налагодження контакту із членами тієї групи, зважаючи на норми та правила, які панують в межах групи підліток може вдаватися до різних проявів поведінки, часом суперечливих та незрозумілих для близького оточення [17].

Американський психолог К. Роджерс вважав, що головною умовою розвитку самосвідомості є позитивне сприймання себе, тобто самооцінку. А, як відомо, нормальна самооцінка формується на основі позитивної оцінки з боку оточуючих. Я - концепція К. Роджерса складається із двох складових Я-реальне – це внутрішній світ особи, суб'єктивне уявлення про самого себе, про те як оцінюється взаємодія зі світом . Та Я-ідеальне – це те якою прагне бути особистість. В підлітковому періоді люди схильні прагнути до ідеалізованого образу, чи то створеного та складеного з кількох особистостей, певні риси яких вважаються ідеальними для наслідування, чи то кумири з книжок, чи ще хтось на кого дуже хочеться бути схожим. І чим більший розрив між реальним та ідеальним образом тим більший

внутрішній конфлікт, знижується самовпевненість, самооцінка, підліток також може проявляти агресію, тривожність чи роздратування. Можливе неприйняття не лише певної риси свого характеру чи частини, а власної персони в цілому. Коли ж ідеальне Я є близьким до реального – підліток відчуває впевненість у собі, підвищується мотивація до дій та цілеспрямованість [37].

Саме для пубертатного періоду характерне виникнення питань стосовно власної ідентичності : «Хто я є?», «Яким я є для інших?», «Яким би я хотів бути?» так як зміщується фокус уваги на самопізнання, пошук власних цінностей. Цікавість прикута до особистісних якостей співрозмовника, його індивідуальності. Так само підлітку важливо, щоб і його визнавали дорослою «цікавою» особистістю за його власні якості. Якщо молодшим школярам достатньо отримувати похвалу викладачів та батьків, то в підлітковому періоді домінує індивідуальне спілкування. Любов батьків вимірюється кількістю уваги, проведеним часом разом та зацікавленістю подіями у житті і інтересами, які є у фокусі дитини. Батьківська підтримка є основою для довірливих стосунків з дитиною. На думку Е. Еріксона, який виділив вісім стадій вікового психічного розвитку, але в даній роботі ми розглянемо лише одну із них, яка стосується нашої теми, а саме п'ята стадія «Юність» (від 12 – до (18) 20 років) при переході до цієї стадії людина формує власне Я , характер якого визначається даною культурою та можливостями даної людини. Як стверджував вчений, оскільки Я-концепція формується в наслідок взаємодії особи з її соціокультурним оточенням, то це свідчить про її психосоціальну природу [9].

Вже на цій стадії психологічного розвитку вплив батьків є не такий суттєвий як на попередніх. Якщо до цього віку батькам вдалося створити той стосунок завдяки якому підліток відчуває себе впевненим, самостійним, у безпеці – він цілком здатен ідентифікувати чітке Я з-поміж безлічі власних

соціальних ролей, чітко розуміючи яким він є та до чого прагне. В іншому випадку (мається на увазі при негативному досвіді від дитинства і до теперішнього) особа не може зрозуміти та визначити до якого осередку їй примкнути, тому інколи підлітки обирають «негативні» ролі.

Висновки до розділу I

В першому розділі ми намагалися висвітлити теоретичну частину нашого дослідження за рахунок висвітлення різних теорій походження депресії. На разі є кілька підходів, які пояснюють причини виникнення розладу – це біо-психо-соціальна модель взаємодії. Підлітковий вік є сприятливим для розвитку депресії. Симптоми є дуже поширеними і мають негативний вплив на різні сфери життєдіяльності: навчання, спілкування в родині та однолітками. При депресії поширені порушення когнітивного функціонування, що проявляється у здатності концентрувати увагу, труднощі у запам'ятовуванні інформації, думки набувають виключно негативного змісту. Відсутність задоволення від діяльності робить життя нудним і не цікавим. Знижується мотивація до дій та будь-яких цілей та планів на майбутнє.

Розглянувши психологічні теорії виникнення депресії ми зазначили, що роль батьківського ставлення неможливо переоцінити у контексті формування доброго ставлення до себе та позитивного сприймання зовнішнього світу. Уважна до емоційних потреб родина, яка надає відчуття безумовного прийняття, любові, розуміння, підтримки та поваги незалежно від обставин, але, водночас, здатна виставити розумні межі, які будуть добре пояснені, а тому зрозумілі – є запорукою до побудови якісних стосунків не лише у суспільстві, а перш за все, із собою.

Ознайомившись із поглядами та теоріями різних науковців ми мали змогу переконатись і у тому, що підлітковий вік є завершальним етапом формування особистості. Батьківське ставлення відіграє головну роль в

побудові Я-концепції, адже чим вищі очікування у батьків перед дитиною, тим складніше їх задовільнити. Це провокує виникнення тривоги, напруги та розчарування у власній особі, що прямо вдаряє по самооцінці (занижуючи її). Часом, розуміння того що цілі є надскладними змушують відмовитись від будь-яких дій, щоб не бути осоромленим та розкритикованим. Самооцінка не є стабільною. Вони є змінною: за рахунок похвали, визнання, досягнень вона підвищується, а розчарування, невдачі та знецінення її понижують.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для реалізації нашого дослідження особливості депресії у підлітків з різним батьківським ставленням ми проведемо опитування підлітків віком 13-14 років (у 8-их класах в гімназії №2 м. Хмельницького). Опитування проводилось очно. Досліджуваним були представлені індивідуальні комплекти опитувальників з наступними методиками: «Підлітки про батьків» для аналізу суб'єктивного сприймання стосунку з боку матері та батька; Шкала Self-compression з метою проаналізувати ставлення підлітків до себе в скрутні часи; Шкала самооцінки Розенберга – для розуміння рівня самооцінки підлітка; Шкала депресії MFQc щоб побачити ймовірний рівень депресії у підлітка. Процедура обстеження, від детального пояснення процесу дослідження, ознайомлення з опитувальниками та їх заповнення, тривала 40-45 хвилин. Графічна модель дослідження представлена на рис.2.1.

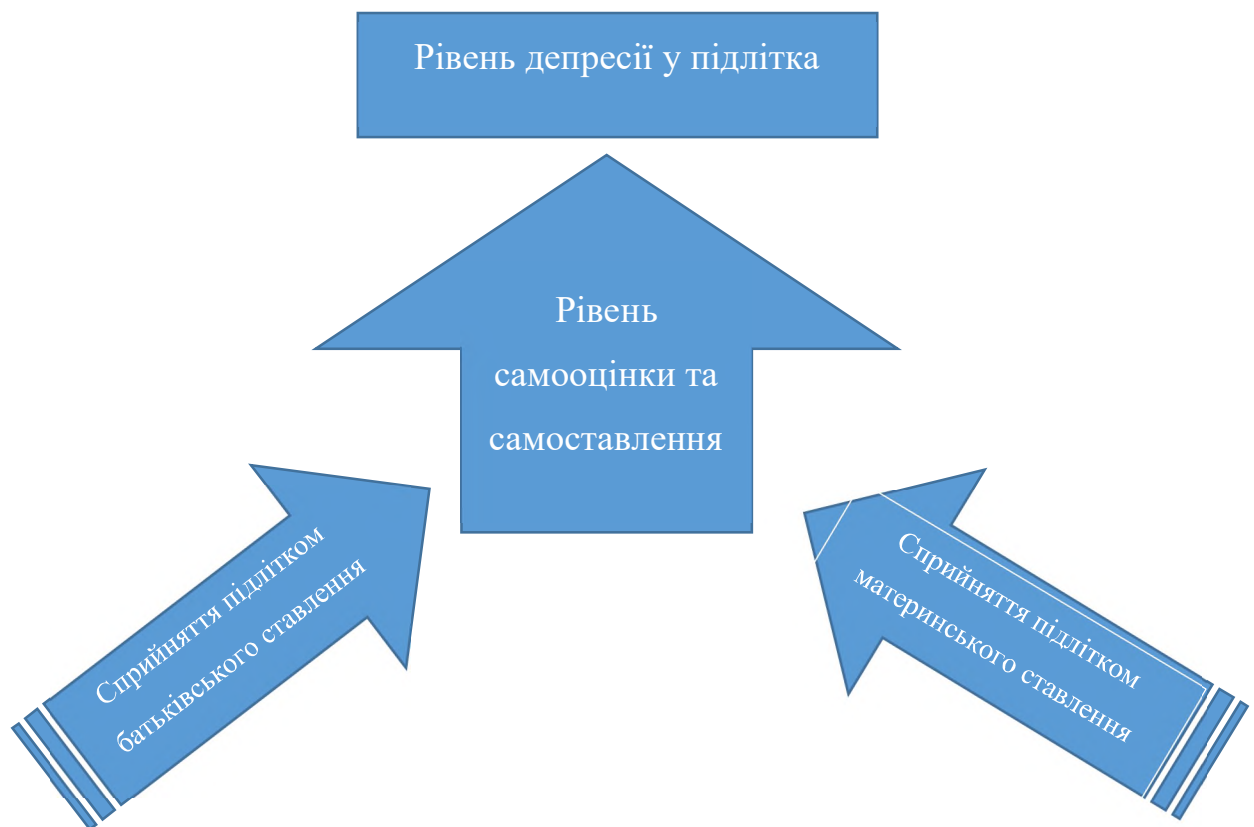

Рис. 2.1. Графічна модель дослідження

Нашим завданням є дослідити як підліток оцінює ставлення до себе через призму власної самооцінки, дослідити наявність рівня депресії та, за рахунок статистичного аналізу, виявити чи існує взаємозв'язок між змінними. Методика «Підлітки про батьків» дозволяє побачити особистісне сприймання підлітком вимог, правил, стосунків, відношення його батьків. В наслідок аналізу даних стає можливим зрозуміти стилі виховання окремо батька та матері. Автором методики оригінальна назва якої Children's Report of Parental Behavior Inventory є E. Schaefer, опублікована була в 1965р. Вона включала в себе 28 шкал по 10 запитань в кожній. З часом автор доопрацював методику зменшивши кількість шкал. В результаті міжнародної наукової співпраці лабораторії клінічної психології психоневрологічного інституту ім. В.М. Бехтерева з Інститутом психодіагностики (м. Братислава, Словачія) методику було перекладено на словацьку мову (Матейчек З., Ржичан П., 1983) та розроблено російськомовну версію з назвою «Подростки о родителях» (Вассерман Л.І., Горькова І.А., Роміцина Е.Е., 1995) [12].

В модифікованому вигляді методика містить 5 шкал інтерпретація яких має відмінність у статі опитуваних та особи (матері чи батька), про яку даються відповіді в опитувальнику.

Сприймання мами сином

Шкала позитивного інтересу (POZ)

Хлопці вважають помірну критику мами стосовно них проявом прийняття. Підлітки потребують допомоги та підтримки і, в більшості випадків, схильні взяти до уваги думку матері та слідувати їй. Такі прояви поведінки як підозрілість, домінування, бажання лідерства у матері не відзначають. Водночас сини не очікують від мами високого рівня конформізму. Разом із тим, позитивного дружнього спілкування і нормального емоційного контакту виявляється недостатньо для того, щоб підліток стверджував про позитивний інтерес до нього з боку мами.

Обираючи позитивний інтерес мами, як правило, сини прагнуть отримати піклування сильної, дорослої та самостійної людини.

Шкала директивності (DIR)

Директивність матері підлітки вбачають в нав'язаному нею відчутті вини, в її висловах типу «мати все своє життя жертвувала заради сина», повністю бере на себе відповідальність за всі дії своєї дитини. Статус мами наче залежить від оцінки оточуючих «ідеальності» її сина, виключаючи при цьому інші варіанти для самовираження. Мати всіма способами намагається пригнітити неправильну поведінку сина, щоб не осоромитись перед іншими. Прояв симпатії, що сприяє позитивним емоціям та стосункам, негативно корелює з директивною формою взаємодії матері та підлітка.

Шкала ворожості (HOS)

Ворожістю у стосунках, на думку підлітка, є агресивність і надмірна суворість мами. Самолюбство та самоствердження, як правило, виключає прийняття сина. Він сприймається як суперник, якого треба подолати, задля затвердження власної значимості. Для цього використовується маніпуляція в різних проявах: емоційна холодність подається як стриманість, скромність; підозрілість, надмірна критика на його адресу та його оточення з метою принизити сина на «очах у інших» і, разом із тим, демонструється поведінка прихильності, активної участі з добрими намірами та відповідальність за життя сина.

Шкала автономності (AUT)

Автономність мами сприймається як диктат: влада, дещо маніакальна, яка не припускає жодних варіацій. Син не вважається особистістю із власними почуттями, переконаннями, бажаннями. Мати являє собою особу, яка прагне, щоб всі їй підкорювалися. При цьому адаптивна форма авторитету матері, базована на довірі та повазі, а також допустимі форми жорсткості, виявляються не характерними для автономних в стосунках із синами матерів. Також, на думку хлопців, ні

емоційна прихильність, ані дружній стиль спілкування не можуть бути пов'язані із відстороненням мами.

Шкала непослідовності (NED)

Непослідовність матері відзначається при зміні її проявів: від адаптивної покірності, делікатності, альтруїзму – до амбіцій та прояву своєї сили. До того ж ці прояви сягають максимального рівня.

Сприймання батька сином

Шкала позитивного інтересу (POZ)

Позитивний інтерес в стосунках з сином розглядається ним, в першу чергу, як відсутність грубої фізичної сили. Зацікавленість батька в гарному контакті із сином, добровільне визнання батьківського авторитету. Фундаментом психологічного прийняття, на думку синів, є довіра. Цілком нормальними вважаються суперечки в ході яких висловлюються різні погляди та думки і, як результат, разом формується новий спільний погляд. Конформізм заперечується.

Шкала директивності (DIR)

Директивність батька сприймається у цілеспрямованому лідерстві, завдяки авторитету, основою якого є фактичні досягнення і доміантний стиль спілкування. Його влада над сином проявляється в керуванні та своєчасному корегуванні поведінки дитини, не допускаючи проявів амбіційної деспотичності. Батько аргументує своє відношення до сина як часткове пожертвування заради синового благополуччя, що його поведінка у стосунку із сином націлена на пошук оптимального рішення, незважаючи на рівень наростаючого роздратування.

Шкала ворожості (HOS)

Ворожим батько сприймається за умови його бажання слідувати загально соціальним вимогам та відповідати статусу «хорошого батька» в очах оточення не приймаючи до уваги індивідуальність свого сина. У вихованні найважливішим є вимуштрувати дитину для відповідності

критеріїв «ідеальної». Батько є залежним від думки інших, відчуває страх і безпорадність перед ними, тому найкращим способом досягти власної мети вважає навантажити сина великою кількістю завдань та обов'язків, що інколи призводить до виснаження підліткового організму. Батько у стосунку є суворий, педантичний. Підліток живе в тривозі бути нездатним відповідати батьковим вимогам і очікуванням, чує критику та знецінення власних досягнень.

Шкала автономності (AUT)

Стосунок з батьком сформований за рахунок прояву сили та деспотизму. Увагу син може отримати у вигляді покарання. Як правило, батько занадто зайнятий собою і своїми справами, щоб цікавитись життям та проблемами дитини. Відносини відзначаються як «формальні». Батька не цікавлять захоплення та інтереси сина, навчання чи наявність/відсутність друзів. Дратується у разі звертання до нього по допомогу, адже вважає, що син має все знати і вирішувати самостійно.

Шкала непослідовності (NED)

Непередбачуваність виховних реакцій батька на вчинки сина – трактується як батьківська непослідовність у діях. Дитина заздалегідь не спроможна спрогнозувати яке покарання від батька її очікує. Не прослідковується закономірність тяжкості проступку-вид/інтенсивність покарання. Батько вважається непередбачуваним у відношеннях із сином.

Сприйняття матері дочкою

Шкала позитивного інтересу (POZ)

Ставлення до себе як маленької дівчинки і є, на думку дівчат-підлітків, проявом психологічного прийняття з боку матері. Бажання мами задовольнити забаганки, бути «на побігеньках», піклуватись, допомагати у всьому, наче «дитя саме не впорається». Схвалюється звернення за порадою у випадку конфліктів або інших складних ситуацій. В той же час матері обмежують самостійність доньок.

Шкала директивності (DIR)

Говорячи про директивність дівчата відзначали тотальний контроль матері та, часом, «перевищення своїх повноважень» (в контексті домінування) на підставі власних амбіцій, не зважаючи на думки доньки. Такі мами вперто вважають, що мають право строго карати дітей, адже «вони дорослі і краще знають як має бути!»

Шкала ворожості (HOS)

Матері проявляють вороже ставлення у випадку коли притримуються дистанції із членами своєї родини (особливо мова йде про дітей), спостерігається недовіра до сім'ї. Підозрілість і відмова від соціальних норм призводять їх, як правило, до відгородженості і зверхності стосовно оточуючих.

Шкала автономності (AUT)

Такі мами описуються як «самі по собі». Вони не приймають участі у вихованні доньок, при чому, ні при покаранні, ні при схваленні поведінки. Автономність матері дівчата-підлітки вбачають в повній незалежності від дітей (незважаючи на стан чи потреби останніх).

Шкала непослідовності (NED)

Різка зміна стилю виховання, від дуже суворого – до ліберального, а також, від психологічного прийняття – до емоційного ігнорування незалежно від тих чи інших дій дочки – так описують дівчата непослідовність матерів.

Сприйняття батька дочкою

Шкала позитивного інтересу (POZ)

Самовпевненість батька, увага до дочки, прояв тепла та відкритість у стосунках є проявами позитивного інтересу на думку дівчат. Важливими критеріями є прояви любові та поваги. Межі дозволеного встановлені батьком з відчуттям любові, а не наміром покарання. Відносини

характеризуються як добрі, «теплі», дружні, в яких відсутні різкі перепади у стилі поведінки батька.

Шкала директивності (DIR)

Батько вважається директивним якщо вимагає підкорюватись та слідувати правилам та вимогам соціуму. Це суворий батько, який не вагається навіть перед приниженням дочки за для того, щоб вказати де її місце як у колективі так і в сім'ї. Лише він знає як правильно.

Шкала ворожості (HOS)

В особливостях цієї шкали мова йде про занадто вимогливого батька, який прагне виховати «ідеальну дитину». Дівчата-підлітки відзначають почуття відкинутості та, загалом, емоційну холодність зі сторони свого батька.

Шкала автономності (AUT)

Занадто висока лідерська позиція батька, що унеможливорює взаємодію з ним інтерпретується як автономність. Він є, наче, «поза межами», недоступний. Йому байдуже і він повністю ігнорує запити та проблеми інших членів родини.

Шкала непослідовності (NED)

Батько сприймається абсолютно непередбачуваним. В його поведінці можуть бути прояви, які суперечать один одному, до того ж їх амплітуда сягає максимальної позначки.

Наступний опитувальник, який ми використовували в роботі, автором якого є Neff K.D. (2003) Development and validation of a scale to measure self-compassion [48; 49]. «Як я зазвичай поводжусь та ставлюся до себе в скрутні часи». Шкала для вимірювання здатності до самоспівчуття дає змогу побачити на скільки особа є доброю до себе у випадку власних невдач. Чи здатна вона на самопідтримку чи опиняється в румінації самоосуду. За результатами достовірності шкали самоспівчуття корелює з позитивними наслідками для психічного здоров'я і, відповідно, має

негативну кореляцію з депресією , $r = .55$, $p < .01$, і з тривогою, $r = .66$, $p < .01$. Опитувальник демонструє хорошу валідність [49].

Опитувальник складається із 26 питань і потребують відповіді за шкалою, від «майже ніколи» - до «майже завжди»(відповідно від 1 до 5 балів), що формують собою шість шкал:

Доброта до себе – чи здатна людина з добротою та співчуттям ставитись до себе коли вона відчуває душевний біль;

Самокритика – чи дозволяє людина собі помилятись, приймає чи критикує і засуджує себе за помилки;

Загальна людяність – розуміння того, що помилки є основою або невід’ємною частиною розвитку;

Ізоляція – розуміння присутності власних недоліків змушують людину самоізолюватись від суспільства;

Майндфулнес – здатність до саморефлексії та усвідомлення важливості балансу емоцій/ситуації («тут і тепер»);

Надідентифікація – схильність до румінації в наслідок власних НАДів [49].

Шкала самооцінки Розенберга (RSES), автор Morris Rosenberg (1965). Українською мовою перекладений УІКПТ (2012). Цей опитувальник ми використовуємо з метою побачити суб’єктивну оцінку підлітка своїх якостей, цінності та загалом схильністю до самокритики.

В опитувальнику є два незалежних фактори: самоприниження та самоповага, і, як показав факторний аналіз, чим вищий перший – тим нижчий другий.

Тест демонструє високу валідність, за шкалою Гутмана коефіцієнт 0.92. Надійність тесту-повторного тестування протягом 2 тижнів виявляє кореляції 0.85 та 0.88, що свідчить про відмінну стабільність.

Для вимірювання депресивності ми використовуємо Шкалу MFQc, Adrian Adgold, Elizabeth Costello (1987), українською перекладений УІКПТ

(2012). Опитувальник містить 33 твердження. Досліджуваному пропонуються такі варіанти відповідей: «правда», «інколи», «неправда», яка теза є притаманною для підлітка, в тій комірці він відзначає позначку. Чим вища сума балів – тим більша ймовірність депресивного стану у досліджуваного.

У дослідженні взяли участь 49 підлітків віком 13-14 років ($M=13,63$), серед них 16 хлопців і 33 дівчат (таблиця 2.1).

Таблиця 1. Розподіл досліджуваних за статтю і віком

	Хлопці	Дівчата	Σ
13 років	4	14	18
14 років	12	19	31
Σ	16	33	49

Висновки до II розділу

Обдумавши та склавши алгоритм дослідження, ми обрали валідизовані методики: «Підлітки про батьків» для аналізу суб'єктивного сприймання стосунку з боку матері та батька; Шкала Self-compassion з метою проаналізувати ставлення підлітків до себе в скрутні часи; Шкала самооцінки Розенберга – для розуміння рівня самооцінки підлітка; Шкала депресії MFQc щоб побачити ймовірний рівень депресії у підлітка. для вивчення окремих конструктів нашої моделі, що дозволить нам провести опитування, дослідити та перевірити гіпотези даної роботи. Визначились із групою досліджуваних та організацією проведення опитування.

РОЗДІЛ III ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1. Опис взаємозв'язків депресивного стану підлітків із показниками ставлення батьків, самоспівчуття і самооцінки

Для аналізу взаємозв'язків депресивного стану з показниками сприймання ставлення батьків, самоспівчуття і самооцінки було застосовано кореляційний аналіз Пірсона, оскільки вимірювані дані були розподілені нормально.

Виявлено, що рівень депресивності підлітків прямо корелює з показниками ворожості і непослідовності зі сторони мами ($r = 0,51$ і $r = 0,32$, $p < 0,05$), ворожості і непослідовності зі сторони батька ($r = 0,39$ і $r = 0,41$, $p < 0,05$), та обернено корелює з показниками позитивного інтересу і автономності зі сторони мами ($r = -0,59$ і $r = -0,29$, $p < 0,05$), позитивного інтересу зі сторони батька ($r = -0,44$, $p < 0,05$), усіма шкалами методики самоспівчуття (від $r = -0,32$ до $r = -0,55$, $p < 0,05$), та рівнем самооцінки ($r = -0,56$, $p < 0,05$, рис. 1, додаток А).

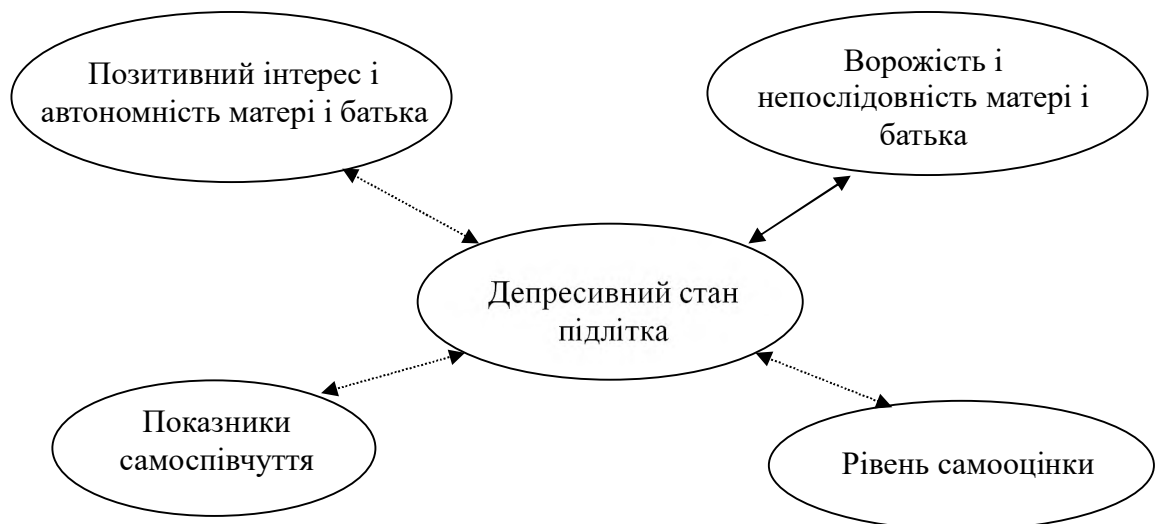

Рис. 3.1. Плеяда взаємозв'язків депресивного стану підлітків із показниками сприймання ставлення батьків, самоспівчуття і самооцінки

Отже, чим більше підлітки відчувають позитивний інтерес зі сторони матері і батька, та автономію зі сторони матері, тим нижчий рівень депресивного стану їм притаманний. Натомість вищі показники ворожості і непослідовності зі сторони батьків пов'язані із вищими показниками депресивного стану. Вищий рівень депресивного стану підлітків також пов'язаний із нижчими показниками показників самоспівчуття і самооцінки. Ймовірно, автономія з боку матері сприймається підлітками як тотальна довіра до них і прийняття у світ «дорослих», що сприяє якісній трансформації взаєностосунків, «дозвіл» на самоорганізацію та самовираження, що у даному віці, як вже було зазначено в теоретичній частині даної роботи, є важливою умовою для формування позитивної «Я-концепції».

Для аналізу структури виявлених взаємозв'язків було застосовано факторний аналіз з використанням методу головних компонент (обертання осей Varimax). Рішення про кількість факторів приймалося на основі аналізу графіка кам'яного осипу і власних значень, в результаті якого було виділено п'ять латентних факторів, які пояснюють 75,56% сукупної дисперсії даних (додаток Б).

Перший фактор, який пояснює 19,21% дисперсії, включив у себе шкали самокритики (0,767), ізоляції (0,834) і надідентифікації (0,849) методики самоспівчуття. Разом ці шкали описують явища, які перешкоджають розвитку самоспівчуття, а тому цей фактор отримав назву «Перешкода самоспівчуття». Він також пояснює найбільший відсоток дисперсії для змінних позитивний інтерес зі сторони батька (0,589), ворожість зі сторони батька (-0,538), рівень самооцінки (0,582) і депресивний стан (-0,464, 22% дисперсії).

Другий фактор в сумі пояснює 14,04 дисперсії даних і складається зі змінних директивність (0,781) і непослідовність (0,818) зі сторони батька, а тому він отримав назву «Негативний стиль батьківського виховання». Цей

фактор також пояснює значний відсоток дисперсії для таких змінних, як директивність зі сторони матері (0,341), непослідовність матері (0,608) та ворожість зі сторони батька (0,679).

Третій фактор складається зі змінних доброта до себе (0,845) і загальна людяність (0,748) методики самоспівчуття, і пояснює великий відсоток дисперсії для змінних позитивний інтерес зі сторони батька (0,374), майндфулнес (0,697), самооцінка (0,622) і рівень депресивності (-0,523, 27% дисперсії). Цей фактор отримав назву «Добре ставлення до себе» і разом пояснює 16,71% дисперсії даних.

Четвертий фактор пояснює 16,50% дисперсії даних і отримав назву «Ворожість матері», оскільки включив у себе змінні ворожість зі сторони матері (0,897) і позитивний інтерес зі сторони матері з від'ємним значенням (-0,792). Цей фактор також пояснює великий відсоток дисперсії для змінних директивність матері (0,624), автономність зі сторони матері (-0,686), непослідовність зі сторони матері (0,544), та пояснює 11% дисперсії змінної депресивний стан (0,339).

П'ятий фактор отримав назву «Автономність батька» і складається з однієї шкали автономність зі сторони батька (0,855), та пояснює великий відсоток дисперсії для змінних автономність матері (0,562), позитивний інтерес зі сторони батька (0,337) і майндфулнес (0,385). Цей фактор разом пояснює 9,10% дисперсії даних.

Отже, результати факторного аналізу показали, що рівень депресивного стану підлітків зумовлений впливом трьох факторів — «Перешкода самоспівчуття», «Добре ставлення до себе» і «Ворожість матері», які разом пояснюють 60% дисперсії цієї змінної (рис. 3.2).

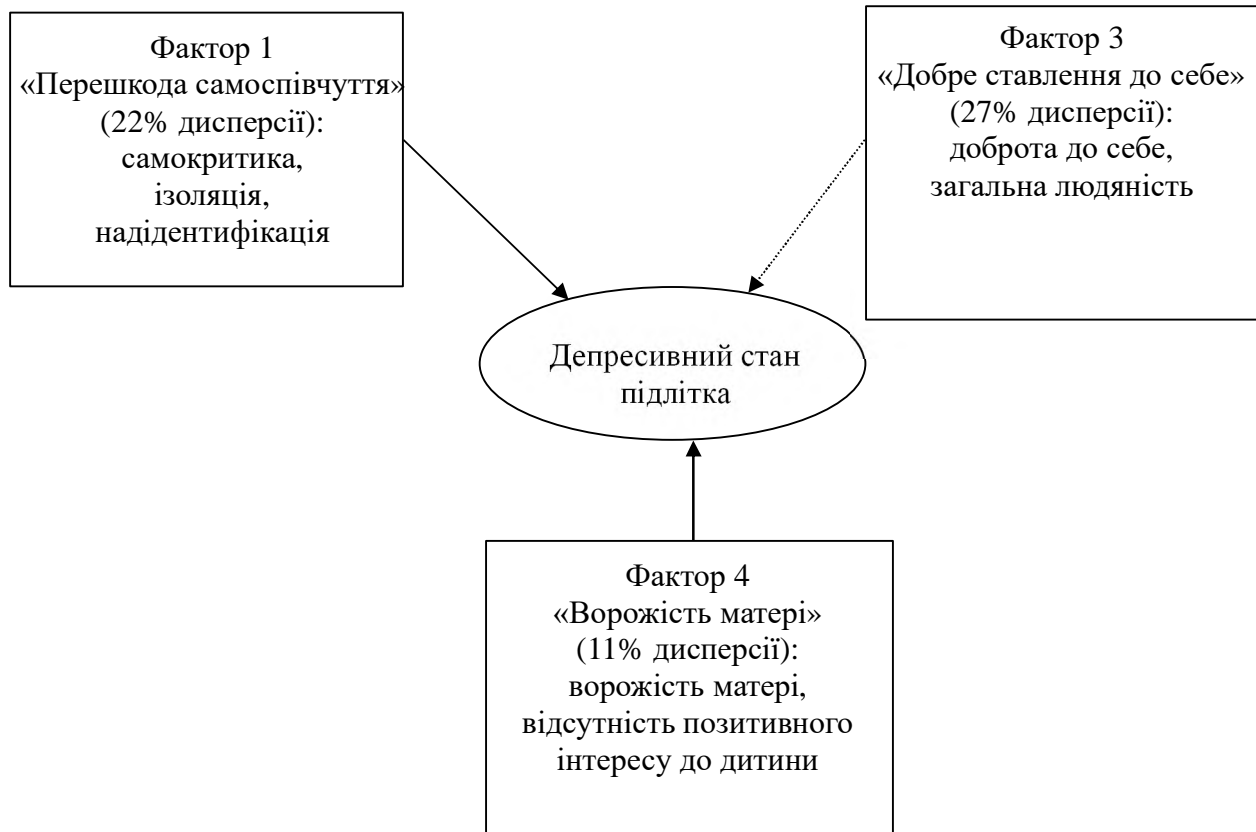

Рис. 3.2. Вплив факторів «Перешкода самоспівчуття», «Добре ставлення до себе» та «Ворожість матері» на депресивний стан підлітка

Таким чином, для розвитку депресивного стану у підлітків мають бути відсутні навички позитивного і доброго ставлення до себе, а його батькам має бути притаманний ворожий стиль виховання за одночасної відсутності позитивного інтересу до своєї дитини (рис. 3.2)

3.2. Дослідження депресивного стану підлітків з різним типом батьківського ставлення

Для дослідження депресивного стану підлітків в залежності від типів батьківського ставлення було застосовано кластерний аналіз.

На основі показників шкал батьківського ставлення групу досліджуваних було розділено на два кластери (рис. 3.3). Рішення про кількість кластерів приймалося на основі дерев кластеризації (Додаток Д).

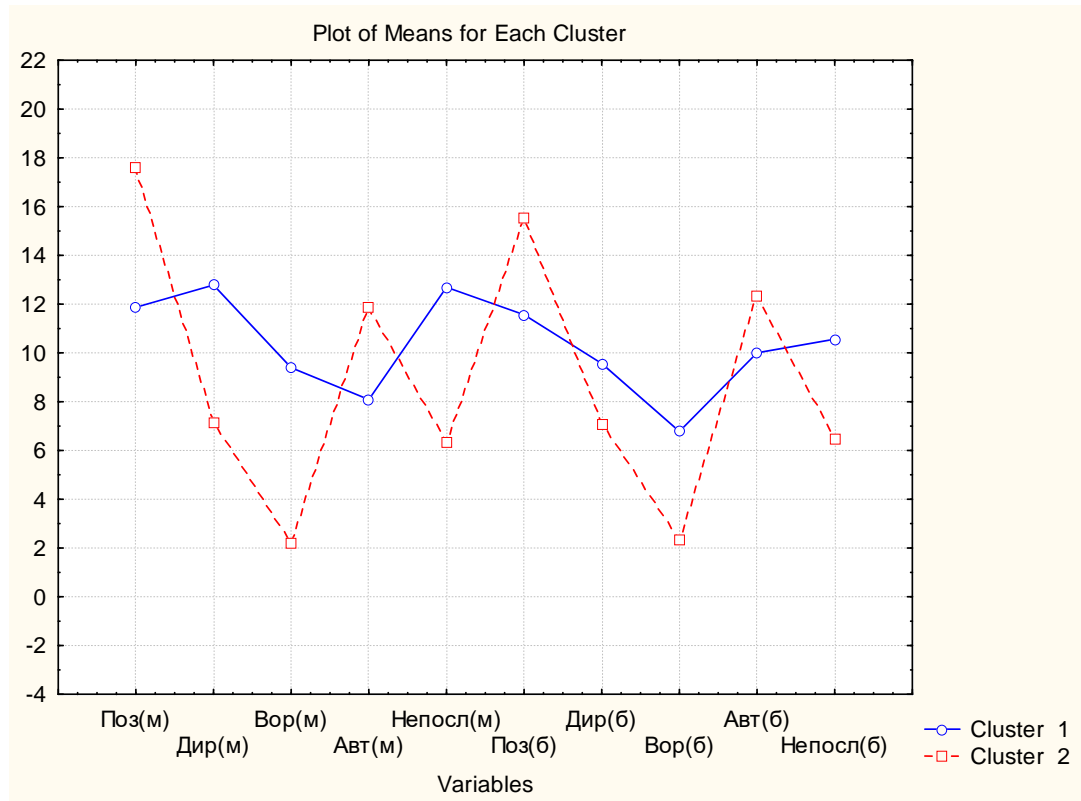

Рис. 3.3. Результати поділу вибірки на кластери з різним типом батьківського ставлення.

Перший кластер було названо «Негативне ставлення батьків». Він включив у себе 23 підлітка, які у порівнянні з другим кластером (N = 26, «Позитивне ставлення батьків») характеризуються нижчим рівнем позитивного інтересу та автономії зі сторони матері та батька, та вищим рівнем директивності, ворожості і непослідовності у вихованні зі сторони обох батьків (рис. 3).

Порівняння виокремлених кластерів між собою за показниками самоспівчуття та депресивного стану показало, що перший кластер у порівнянні з другим має нижчі показники за шкалами доброти до себе (M1

= 12,17, $M_2 = 15,08$, $t = -2,22$, $p = 0,032$), самокритики ($M_1 = 15,52$, $M_2 = 18,85$, $t = -2,40$, $p = 0,021$), ізоляції ($M_1 = 11,70$, $M_2 = 15,58$, $t = -3,34$, $p = 0,002$), надідентифікації ($M_1 = 11,13$, $M_2 = 14,15$, $t = -3,05$, $p = 0,004$), та вищі показники за шкалою депресивного стану ($M_1 = 28,04$, $M_2 = 15,42$, $t = 3,20$, $p = 0,002$, додаток Е, рис. 3.4).

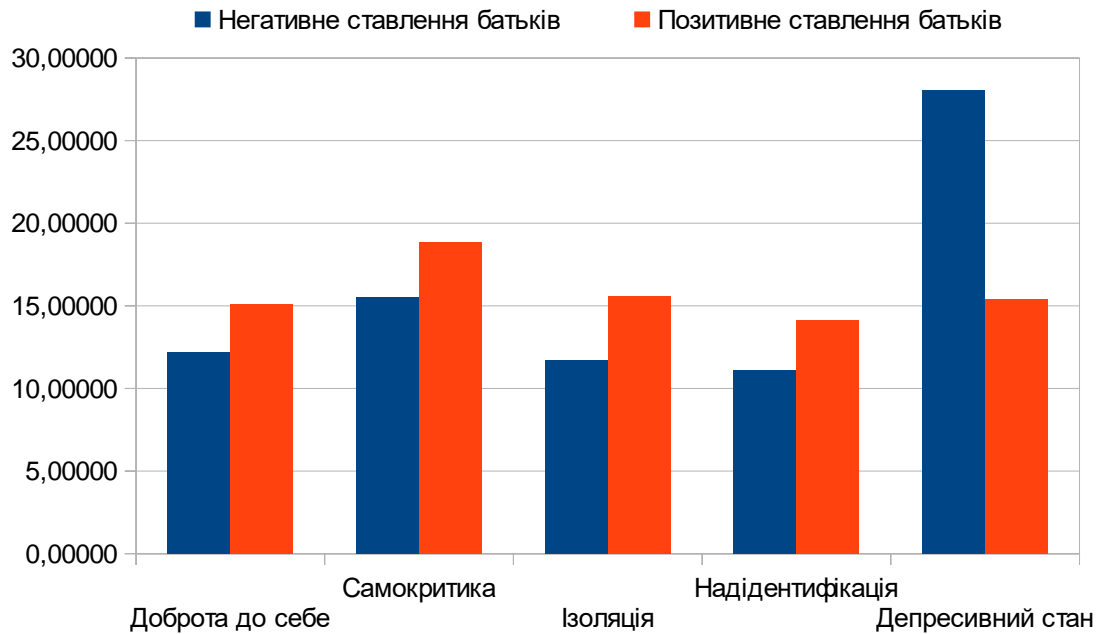

Рис. 3.4. Порівняння кластерів «Негативне ставлення батьків» та «Позитивне ставлення батьків»

Враховуючи, що шкали самокритики, ізоляції та надідентифікації є оберненими, це означає, що підліткам з кластеру «Негативне ставлення батьків» притаманна нижча доброта до себе, вища самокритика, ізоляція, надідентифікація та вищий рівень депресивного стану у порівнянні з підлітками з кластеру «Позитивне ставлення батьків».

3.3. Порівняльний аналіз показників депресивного стану, ставлення батьків, самоспівчуття і самооцінки за статтю

Було проведено порівняльний аналіз між хлопцями і дівчатами за показниками шкал сприймання батьківського ставлення, показниками самоспівчуття, самооцінки і депресивного стану. Виявлено, що у хлопців статистично значуще вищий рівень позитивного інтересу зі сторони мами ($M1 = 17,19$, $M2 = 13,82$, $t = 2,43$, $p = 0,02$), та нижчий рівень депресивного стану ($M1 = 15,19$, $M2 = 24,33$, $t = -2,06$, $p = 0,04$) у порівнянні з дівчатами (рис. 3.5, додаток Е).

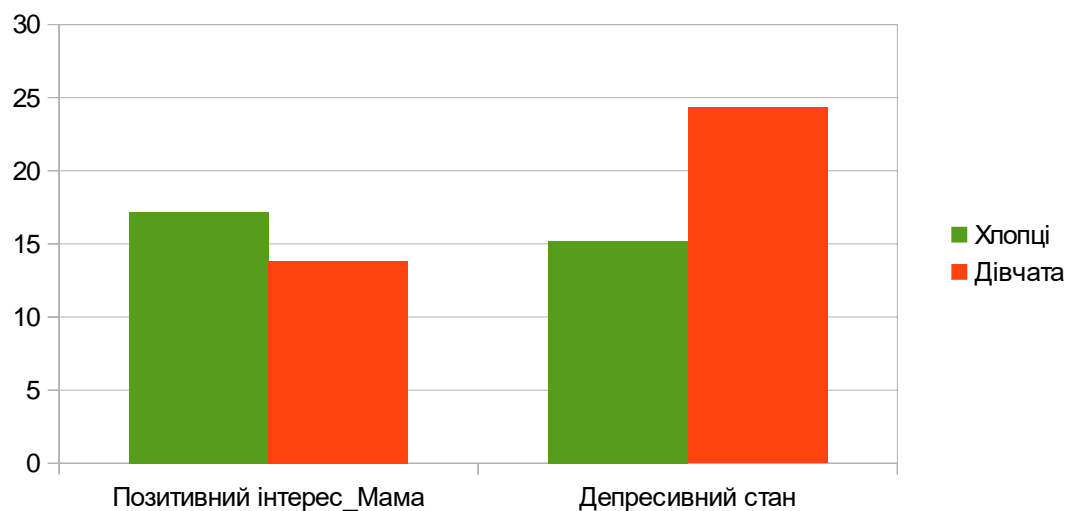

Рис. 3.4. Порівняння хлопців і дівчат за показником позитивного інтересу зі сторони мами і показником депресивного стану

Отримані відмінності узгоджуються з результатами кореляційного аналізу, згідно з яким рівень депресивного стану підлітків обернено пов'язаний із позитивним інтересом зі сторони матері. Тому вищий позитивний інтерес зі сторони мами у хлопців супроводжується нижчим рівнем депресивного стану. І навпаки у дівчат: нижчий позитивний інтерес зі сторони мами супроводжується вищим рівнем депресивного стану.

Таким чином, виявлений вищий рівень депресивного стану у дівчат у порівнянні з хлопцями може бути зумовлений саме нижчою оцінкою дівчатами позитивного інтересу зі сторони матері. Тому можемо зробити висновок, що позитивний інтерес зі сторони матері відіграє важливу запобіжну роль у формуванні депресивного стану у підлітків. Це підтверджується також результатами факторного аналізу, згідно з яким відсутність позитивного інтересу зі сторони матері увійшла у четвертий фактор, який пояснює значний відсоток дисперсії змінної депресивний стан підлітка (11%).

Висновки до III розділу

За допомогою опрацювання отриманих під час дослідження даних ми отримали результати, які підтверджують погляди та теорії описані в першому, теоретичному розділі даної роботи. В результаті проведеного нами дослідження ми отримали дані, проаналізувавши які виявили наступне:

Застосувавши кореляційний аналіз Пірсона було виявлено, що рівень депресивності прямо корелює з показниками ворожості і непослідовності батьків, обернено корелює з показниками позитивного інтересу та автономності мами, а також усіма шкалами методики самоспівчуття та самооцінкою за шкалою Розенберга. Отже, чим більший інтерес та зацікавленість життям, згідно уявлень підлітка, проявляють до нього батьки, чим вищий рівень довіри з боку матері та “дозволу” на прийняття особистих рішень, що ймовірно, суб`єктивно сприймається як прийняття у “дорослий світ” - тим нижчі прояви депресивного стану. Також, при умові позитивної самооцінки, присутніх навичок самоспівчуття, розуміння своїх відчуттів та почуттів, здатність до адаптивних коупінг-стратегій - є умовою для низького рівня депресивності. Високі показники за шкалою визначення рівня депресії отримані від підлітків, які уявляють ставлення батьків як

ворожі та непослідовні. Згідно інтерпретації шкали “ворожість” - підлітки сприймають стосунок з боку батька та матері як холодний та відсторонений.

Застосувавши факторний аналіз ми отримали результати, які свідчать про вплив фактору “Перешкоди самоспівчуття”, а саме самокритики, ізоляції, надідентифікації; фактору “Доброго ставлення до себе”, що включає доброту до себе та загальну людяність; та фактору “Ворожість матері”, де за уявленнями опитуваних мати проявляє ворожість при відсутності позитивного інтересу на депресивний стан підлітка.

Для дослідження депресивного стану підлітків, в залежності від уявлень про тип батьківського ставлення, було застосовано кластерний аналіз. Групу було розділено на два кластери: “Негативне ставлення батьків” та “Позитивне ставлення батьків” . Порівняння виокремлених кластерів між собою за показниками самоспівчуття та депресивного стану показало, що перший кластер у порівнянні з другим має нижчі показники за шкалами доброти до себе, самокритики, надідентифікації та вищі показники за шкалою депресивного стану. Враховучи, що шкали самокритики, ізоляції та надідентифікації є оберненими, це означає, що підліткам з кластеру “Негативне ставлення батьків” притаманна нижча доброта до себе, вища самокритика, ізоляція, надідентифікація та вищий рівень депресивного стану у порівнянні з підлітками з кластеру “Позитивне ставлення батьків”.

Порівняльний аналіз за гендерною ознакою показав, що у хлопців статистично значуще вищий рівень сприймання позитивного інтересу зі сторони мами та нижчий рівень депресії у порівнянні з дівчатами. У дівчат же нижчі показники за уявленням позитивного інтересу з боку матері - та вищі за рівнем депресивності.

ВИСНОВКИ

В першому розділі ми намагалися висвітлити теоретичну частину нашого дослідження за рахунок висвітлення різних теорій походження депресії. На разі є кілька підходів, які пояснюють причини виникнення розладу – це біо-психо-соціальна модель взаємодії. Підлітковий вік є сприятливим для розвитку депресії. Симптоми є дуже поширеними і мають негативний вплив на різні сфери життєдіяльності: навчання, спілкування в родині та однолітками. При депресії поширені порушення когнітивного функціонування, що проявляється у здатності концентрувати увагу, труднощі у запам'ятовуванні інформації, думки набувають виключно негативного змісту. Відсутність задоволення від діяльності робить життя нудним і не цікавим. Знижується мотивація до дій та будь-яких цілей та планів на майбутнє.

Розглянувши психологічні теорії виникнення депресії ми зазначили, що роль батьківського ставлення неможливо переоцінити у контексті формування доброго ставлення до себе та позитивного сприймання зовнішнього світу. Уважна до емоційних потреб родина, яка надає відчуття безумовного прийняття, любові, розуміння, підтримки та поваги незалежно від обставин, але, водночас, здатна виставити розумні межі, які будуть добре пояснені, а тому зрозумілі – є запорукою до побудови якісних стосунків не лише у суспільстві, а перш за все, із собою.

Ознайомившись із поглядами та теоріями різних науковців ми мали змогу переконатись і у тому, що підлітковий вік є завершальним етапом формування особистості. Батьківське ставлення відіграє головну роль в побудові Я-концепції, адже чим вищі очікування у батьків перед дитиною, тим складніше їх задовільнити. Це провокує виникнення тривоги, напруги та розчарування у власній особі, що прямо вдаряє по самооцінці (занижуючи її). Часом, розуміння того що цілі є надскладними змушують відмовитись від будь-яких дій, щоб не бути осоромленим та розкритикованим.

Самооцінка не є стабільною. Вона є змінною: за рахунок похвали, визнання, досягнень вона підвищується, а розчарування, невдачі та знецінення її понижують.

Обдумавши та склавши алгоритм дослідження, ми обрали валідизовані методики для вивчення окремих конструктів нашої моделі, що дозволить нам провести опитування, дослідити та перевірити гіпотези даної роботи. Визначились із групою досліджуваних та організацією проведення опитування.

За допомогою опрацювання отриманих під час дослідження даних ми отримали результати, які підтверджують погляди та теорії описані в першому, теоретичному розділі даної роботи. В результаті проведеного нами дослідження ми отримали дані, проаналізувавши які виявили наступне:

Застосувавши кореляційний аналіз Пірсона було виявлено, що рівень депресивності прямо корелює з показниками ворожості і непослідовності батьків, обернено корелює з показниками позитивного інтересу та автономності мами, а також усіма шкалами методики самоспівчуття та самооцінкою за шкалою Розенберга. Отже, чим більший інтерес та зацікавленість життям, згідно уявлень підлітка, проявляють до нього батьки, чим вищий рівень довіри з боку матері та “дозволу” на прийняття особистих рішень, що ймовірно, суб’єктивно сприймається як прийняття у “дорослий світ” - тим нижчі прояви депресивного стану. Також, при умові позитивної самооцінки, присутніх навичок самоспівчуття, розуміння своїх відчуттів та почуттів, здатність до адаптивних коупінг-стратегій - є умовою для низького рівня депресивності. Високі показники за шкалою визначення рівня депресії отримані від підлітків, які уявляють ставлення батьків як ворожі та непослідовні. Згідно інтерпретації шкали “ворожість” - підлітки сприймають стосунок з боку батька та матері як холодний та відсторонений.

Застосувавши факторний аналіз ми отримали результати, які свідчать про вплив фактору “Перешкоди самоспівчуття”, а саме самокритики, ізоляції, надідентифікації; фактору “Доброго ставлення до себе”, що включає доброту до себе та загальну людяність; та фактору “Ворожість матері”, де за уявленнями опитуваних мати проявляє ворожість при відсутності позитивного інтересу на депресивний стан підлітка.

Для дослідження депресивного стану підлітків, в залежності від уявлень про тип батьківського ставлення, було застосовано кластерний аналіз. Групу було розділено на два кластери: “Негативне ставлення батьків” та “Позитивне ставлення батьків”. Порівняння виокремлених кластерів між собою за показниками самоспівчуття та депресивного стану показало, що перший кластер у порівнянні з другим має нижчі показники за шкалами доброти до себе, самокритики, надідентифікації та вищі показники за шкалою депресивного стану. Враховучи, що шкали самокритики, ізоляції та надідентифікації є оберненими, це означає, що підліткам з кластеру “Негативне ставлення батьків” притаманна нижча доброта до себе, вища самокритика, ізоляція, надідентифікація та вищий рівень депресивного стану у порівнянні з підлітками з кластеру “Позитивне ставлення батьків”.

Порівняльний аналіз за гендерною ознакою показав, що у хлопців статистично значуще вищий рівень сприймання позитивного інтересу зі сторони мами та нижчий рівень депресії у порівнянні з дівчатами. У дівчат же нижчі показники за уявленням позитивного інтересу з боку матері - та вищі за рівнем депресивності.

В результаті проведеного дослідження наші гіпотези підтвердилися. Ми можемо стверджувати, що ймовірність розвитку депресії вища у підлітків, які вважають стосунок з батьками негативним. Під негативним стосунком ми розуміємо відстороненість, відсутність зацікавленості особистістю, емоційна холодність, знецінення, надмірна критика, відсутність виставлених меж, недовіра, надвисокі очікування та ін.

Важливо також відзначити, що ми досліджували виключно погляд на стосунок очима підлітків, батьки не приймали участь в опитування, тому ми не маємо об'єктивної оцінки взаємовідносин батьки-діти. Тому, говорячи про рекомендації для психологів, варто було б попрацювати в індивідуальній терапії над особистісним сприйманням поведінки батьків, їхніми проявами, які впливають на самооцінку дитини. Доречною може бути сімейна терапія з метою допомогти батькам усвідомити наслідки впливу конкретних моделей притаманних їм у спілкуванні з підлітками та, при потребі, відкоригувати їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдеева Н.Н. Теория привязанности: современные исследования и перспективы. *Современная зарубежная психология*. 2017. Т. 6. № 2. С. 7–14. URL: <https://psyjournals.ru/jmfp/2017/n2/86618.shtml> (Дата звернення: 12.01.2020).
2. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / пер с англ. А. А. Валеева и Р. А. Валеевой. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. 448 с. URL: http://pedlib.ru/Books/4/0473/4_0473-114.shtml (Дата звернення: 13.01.2020).
3. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии/ пер. с англ. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 325 с.
4. Адорно Т. Исследование авторитарной личности. Москва: Серебряные нити, 2001. 416 с.
5. Антропов Ю.Ф. Невротическая депрессия у детей и подростков. Москва: Медпрактика, 2001. 152 с.
6. Бернс Р. Что такое Я – концепция. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/burns1.htm#1p2> (Дата звернення: 12.02.2020).
7. Бігун Н.І. Психологічні умови виникнення та розвитку депресивних станів у підлітків. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*, 2009. Випуск 5. С. 33-45.
8. Блейхмар Х. Подтипы депрессий. URL: <https://khuchua.livejournal.com/201282.html> (Дата звернення: 12.02.2020).
9. Бородушкина Л. С. Изучение отношения младших школьников к родителям. *Педагогический опыт как источник психолого-педагогических знаний в коллективе и личности школьника*. Москва, 1986. С. 19-24.
10. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей. Пер. с англ. В. В. Старовойтова. Москва : Академ. Проект, 2004. 232 с.

11. Буленко Т.В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2001. Т. III, Ч. 4. С. 20 – 24.
12. Вассерман Л. И., Горьковая И. А., Ромицына Е. Е. Психологическая методика «Подростки о родителях» и ее практическое применение. 3-е изд., доп. и перераб. Санкт-Петербург: ФАРМиндекс, 2001. 68 с.
13. Виготский Л.С. Собрание сочинений в 6 томах. Т.4. Москва : Феникс, 1977. 247 с.
14. Гончарук Н.М., Онуфрієва Л.А. Психологічні засади впливу сімейного виховання на емоційний розвиток дітей. *Psychological journal*, 2019. Volume 5. С. 148-158.
15. Горская Н. Е., Глызина В. Е. Анализ научных концепций зарубежной психологии в изучении самосознания личности. *Теоретические и практические аспекты психологии и педагогики: коллект. монография / под ред. О. А. Козыревой*. Уфа: Аэтерна, 2017. С. 16-28. URL: <https://aeterna-ufa.ru/sbornik/КМ-РР-19.pdf#page=16> (Дата звернення: 12.01.2020).
16. Гуляева Н.В. Взаимодействие системы BDNF и глутаматергической системы в мозге: краткий обзор и связь с патогенезом депрессии. *Биохимия*. 2017. Т. 82. № 3. С. 441-448. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=29008507> (Дата звернення: 12.01.2020).
17. Ерніязова В. Стиль сімейного виховання і майбутнє дитини. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2002. №3. С. 224-228.
18. Закирова Л. Чувство неполноценности по А.Адлеру. *PsychoSearch*. URL: <https://psychosearch.ru/masters/adler/320-chuvstvo-nepolnotsennosti-po-a-adleru> (Дата звернення: 16.02.2020).
19. Іванова Є.О. Чинники розвитку емоційного інтелекту в підлітків та психокорекційна робота щодо оптимізації його рівня. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. №3 (28). С. 51-59.

20. Кагермазова Л. Ц. Возрастная психология (психология развития): эл.учеб. URL: <https://www.twirpx.com/file/269409/> (Дата звернення: 16.02.2020).

21. Калмыкова Е.С., Падун М.А. Качество привязанности как фактор устойчивости к психической травме. *Журнал Практической Психологии и Психоанализа*. 2002. № 1. URL: <http://psyjournal.ru/articles/kachestvo-privyazannosti-kak-faktor-ustoychivosti-k-psiicheskoy-travme?ID=2910> (Дата звернення: 12.01.2020).

22. Карамішева О. Вплив сім'ї на емоційний розвиток дитини. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 2019. № 1-2 (64-65). С. 93-98.

23. Коновальчук І.М. Сімейні взаємовідносини й особливості соціалізації дитини. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України*, 2006. Вип.1. С.171-176.

24. Куташов В. А., Припутневич Д. Н., Судилова Н. Н., Швейкина Т. В. К вопросу эпидемиологии аффективных расстройств при гипотиреозе. *Современные тенденции развития науки и технологий*. 2016. № 12. Ч. 2. С. 30-33. URL: http://issledo.ru/wp-content/uploads/2017/01/Sb_k-12-2.pdf#page=31 (Дата звернення: 12.01.2020).

25. Мельничук І.В. Кравченко Н.М. Діагностика та корекція депресивного стану у старшому шкільному віці. *Наука і освіта*, 2013. №7. С.183-187.

26. МКХ-10: F32 – Депрессивный эпизод. URL: <https://mkb10.su/F32.html> (Дата звернення: 16.02.2020).

27. Овчинников А. А., Гронский А. В., Старичков Д. А. Особенности характерологической структуры личности как фактор уязвимости по отношению к влиянию деструктивных культов. *Вестник судебной медицины*. 2016. Т. 5. № 1. С. 36–40. URL: <http://sttonline.com/files/vsm/VSM-2016-1.pdf#page=36> (Дата звернення: 10.02.2020).

28. Платонкина Т. В., Боговин Л. В., Наумов Д. Е., Овсянкин А. И. Генетические исследования депрессивных расстройств: обзор литературы. *Бюллетень физиологии и патологии дыхания*. 2018. Вып. 68. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/geneticheskie-issledovaniya-depressivnyh-rasstroystv-obzor-literatury> (Дата звернення: 12.01.2020).
29. Психическое здоровье подростков. *Всемирная организация здравоохранения*. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health> (Дата звернення: 10.02.2020).
30. Подкорытов В.С., Чайка Ю.Ю. Депрессии. Современная терапия: Руководство для врачей. Харьков: Торнадо, 2003. 352 с.
31. Ремшмидт Х. Детская и подростковая психиатрия. Пер. с нем. Т.Н. Дмитриевой. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2001. 624 с.
32. Сатир В. Вы и ваша семья. Москва : Апрель-Пресс, Институт общегуманитарных исследований, 2007. 315 с.
33. Смулевич А.Б. Депрессии при соматических заболеваниях. Москва: Медицинское информационное агенство, 2003. 432 с.
34. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 264 с.
35. Торохтій В. С. Методика діагностики психологічного здоров'я сім'ї. *Практична психологія та соціальна робота*, 2006. №9. С.30-35.
36. Туріщева Л. В. Вікові аспекти виховання школяра. *Виховна робота в школі*, 2006. № 8 С.36-41.
37. Туріщева Л. В. Робота шкільного психолога з батьками. Навчально-методичний посібник для вчителя. Харків : Вид. група «Основа»0, 2007. 128 с.
38. Чіп Р. Психологічні особливості розвитку ідентичності підлітка в умовах дисфункційної сім'ї. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія»*, 2010. Випуск 35. С. 213-223.

39. Шукалова О.С. Роль сімейного виховання в особистісному розвитку дитини. *Психологія*. 2018. С. 380-390.
40. Яблонська Т.М. Дитячо-батьківські взаємини як чинник розвитку ідентичності дитини. С.589-598. URL : <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/75.pdf> (дата звернення: 12.02.2020).
41. Barnes G. M. The effects of parenting on the development of adolescent alcohol misuse: A six-wave latent growth model. *Journal of Marriage and Family*, 2000. P. 175-186.
42. Bigelow A. E., Beebe B., Power M., Stafford A. L., Ewing J., Egleson A., Kaminer T. Longitudinal relations among maternal depressive symptoms, maternal mind-mindedness, and infant attachment behavior. *Infant behavior & development*. 2018. V. 51. P. 33-44. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29567547/> (Дата звернення: 16.02.2020).
43. Bowes L., Joinson C., Wolke D., Lewis G. Peer victimisation during adolescence and its impact on depression in early adulthood: prospective cohort study in the United Kingdom. *British Journal of Sports Medicine*. Vol. 50. Is. 3. URL: <https://bjsm.bmj.com/content/50/3/176.abstract> (Дата звернення: 16.02.2020).
44. Ciarrochi J., Bilich L. Acceptance and Commitment Therapy. Measures Package Process measures of potential relevance to ACT School of Psychology University of Wollongong. URL: <http://www.integrativehealthpartners.org/downloads/ACTmeasures.pdf#page=61>
45. Franzen P. L., Buysse D. J. Sleep disturbances and depression: risk relationships for subsequent depression and therapeutic implications. *Dialogues Clin Neurosci*. 2008 Dec. № 10 (4). P. 473–481. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3108260/>

46. Jaureguizar J., Bernaras E., Bully P., Garaigordobi M. Perceived parenting and adolescent's adjustment. *Psicologia: Reflexão e Crítica*. 2018. № 31:8. URL: <https://prc.springeropen.com/track/pdf/10.1186/s41155-018-0088-x> (Дата звернення: 20.03.2020).

47. Lengua L. J., Kovacs E. A. Bidirectional associations between temperament and parenting and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2005. № 26 (1). P. 21–38. URL: <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.10.001> (Дата звернення: 12.02.2020).

48. Neff K. D. The Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion. *Self and Identity*. 2003. № 2: P. 223–250. URL: <https://self-compassion.org/wp-content/uploads/publications/empirical.article.pdf> (Дата звернення: 20.03.2020).

49. Neff K. D. The Self-Compassion Scale is a Valid and Theoretically Coherent Measure of Self-Compassion. URL: <https://self-compassion.org/wp-content/uploads/2015/12/ScaleMindfulness.pdf> (Дата звернення: 20.03.2020).

50. Whitmore L. M., Smith T. C. Isolating the Association of Sleep, Depressive State, and Other Independent Indicators for Suicide Ideation in United States Teenagers. *Archives of Suicide Research*. 2019. Vol. 23. Is. 3. P. 471-490. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13811118.2018.1456992> (Дата звернення: 16.02.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Матриця кореляційного аналізу

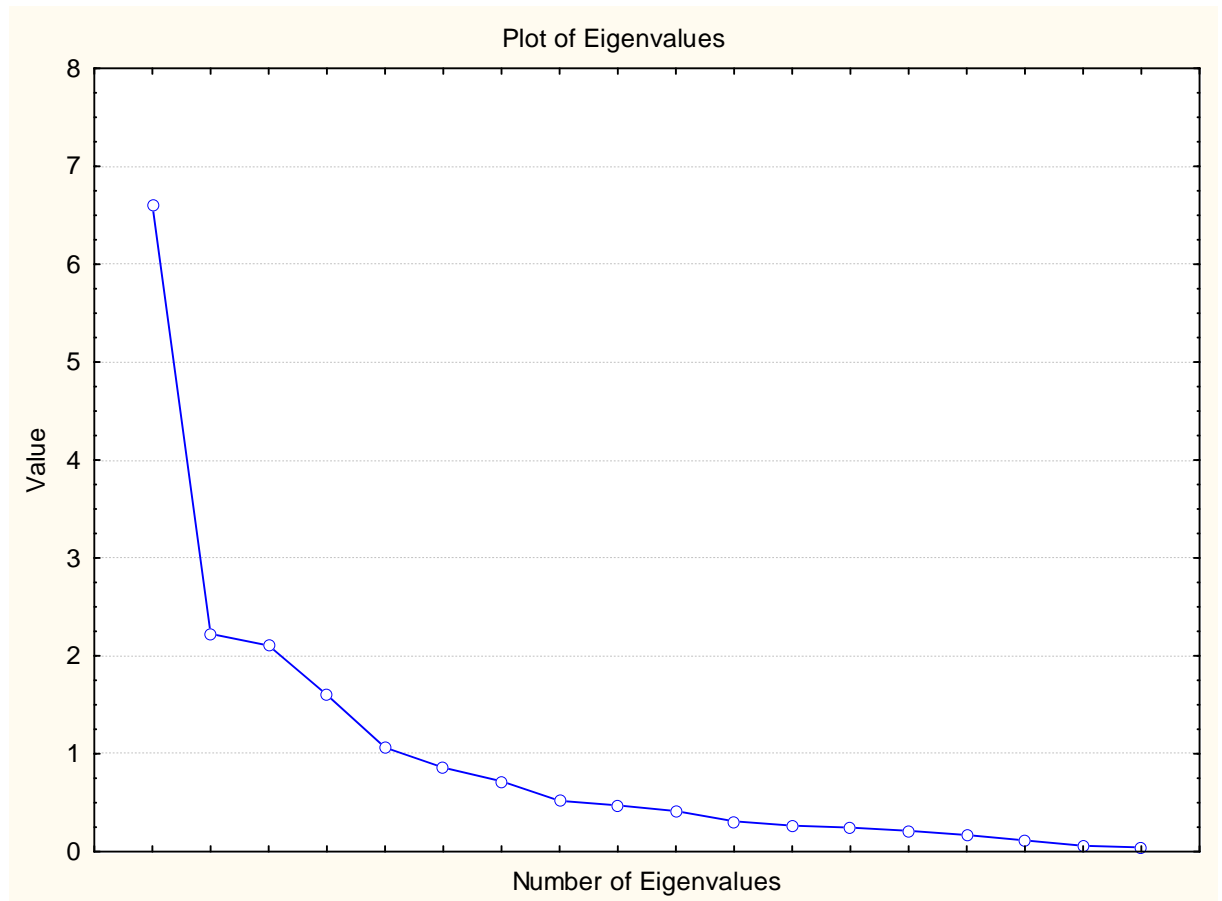
Variable	Correlations (Стат магістр) Marked correlations are significant at $p < ,05000$ N=49 (Casewise deletion of missing data)									
	Вік	Поз(м)	Дир(м)	Вор(м)	Авт(м)	Непосл(м)	Поз(б)	Дир(б)	Вор(б)	Авт(б)
Вік	1,000000									
Поз(м)	-0,049009	1,000000								
Дир(м)	0,070441	-0,395194	1,000000							
Вор(м)	0,040007	-0,815622	0,626888	1,000000						
Авт(м)	-0,183948	0,570227	-0,340274	-0,582367	1,000000					
Непосл(м)	0,085049	-0,480669	0,536277	0,611155	-0,340993	1,000000				
Поз(б)	-0,065382	0,382546	-0,178350	-0,205220	0,205261	-0,374665	1,000000			
Дир(б)	-0,303246	-0,083276	0,291588	0,184116	-0,093985	0,335193	-0,125273	1,000000		
Вор(б)	-0,086743	-0,277587	0,387532	0,393756	-0,121175	0,533123	-0,682627	0,429659	1,000000	
Авт(б)	-0,033322	0,222797	-0,168605	-0,232100	0,644398	-0,299253	0,362492	-0,413203	-0,429980	1,000000
Непосл(б)	-0,099782	-0,346357	0,300009	0,427277	-0,109811	0,592584	-0,318958	0,539086	0,631122	-0,163689
Добро	-0,127058	0,458234	-0,051992	-0,301467	0,397395	-0,344443	0,510685	-0,076178	-0,268996	0,428722
Самокрит	0,152801	0,431542	-0,145827	-0,396060	0,148606	-0,156726	0,431101	-0,022489	-0,331424	-0,076834
Заг.люд	-0,066355	0,258003	-0,080726	-0,241723	0,232703	-0,280375	0,246217	-0,068463	-0,114714	0,255329
Изоляц	0,024801	0,443311	-0,359821	-0,412145	0,216316	-0,298649	0,491162	-0,049224	-0,547379	0,188588
Майндф	0,080241	0,209931	-0,168811	-0,128332	0,279927	-0,240145	0,455462	-0,232330	-0,230169	0,446708
Надидент	0,082368	0,271000	-0,310393	-0,259330	0,054723	-0,157664	0,397367	0,008953	-0,409585	-0,016201
Самооц	-0,016912	0,377781	-0,029067	-0,302162	0,170542	-0,074954	0,460625	0,025765	-0,366068	0,195402
Депрес	-0,150144	-0,585074	0,140682	0,513287	-0,288562	0,315915	-0,441275	0,185677	0,391198	-0,163070

Примітка: Поз(м) – позитивний інтерес зі сторони матері, Дир(м) – директивність зі сторони матері, Вор(м) – ворожість зі сторони матері, Авт(м) – автономія зі сторони матері, Непосл(м) – непослідовний стиль виховання зі сторони матері, Поз(б) – позитивний інтерес зі сторони батька, Дир(б) – директивність зі сторони батька, Вор(б) – ворожість зі сторони батька, Авт(б) – автономія зі сторони батька, Непосл(б) – непослідовний стиль виховання зі сторони батька, Добро – доброта до себе, Самокрит – самокритика, Заг. люд – загальна людяність.

Correlations (Стат магистр)									
Marked correlations are significant at $p < ,05000$									
N=49 (Casewise deletion of missing data)									
Variable	Непосл(б)	Добро	Самокрит	Заг.люд	Изоляц	Майндф	Надидент	Самооц	Депрес
Вік									
Поз(м)									
Дир(м)									
Вор(м)									
Авт(м)									
Непосл(м)									
Поз(б)									
Дир(б)									
Вор(б)									
Авт(б)									
Непосл(б)	1,000000								
Добро	-0,213923	1,000000							
Самокрит	-0,293170	0,423065	1,000000						
Заг.люд	-0,136185	0,529047	0,132203	1,000000					
Изоляц	-0,329017	0,247256	0,644642	0,131971	1,000000				
Майндф	-0,136671	0,636376	0,191620	0,557234	0,221374	1,000000			
Надидент	-0,222374	0,078484	0,620784	0,021786	0,705433	0,117279	1,000000		
Самооц	-0,127510	0,668641	0,630729	0,344035	0,508578	0,366010	0,332765	1,000000	
Депрес	0,409750	-0,483969	-0,549980	-0,322403	-0,495843	-0,364674	-0,397042	-0,561157	1,000000

Додаток Б

Графік кам'яного осипу і таблиця власних значень факторного аналізу

Таблиця власних значень:

Eigenvalues (Стат магістр)				
Extraction: Principal components				
Value	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	6,606815	36,70453	6,60682	36,70453
2	2,224783	12,35991	8,83160	49,06444
3	2,104437	11,69132	10,93604	60,75575
4	1,600840	8,89356	12,53688	69,64931
5	1,063189	5,90661	13,60007	75,55592

Додаток В

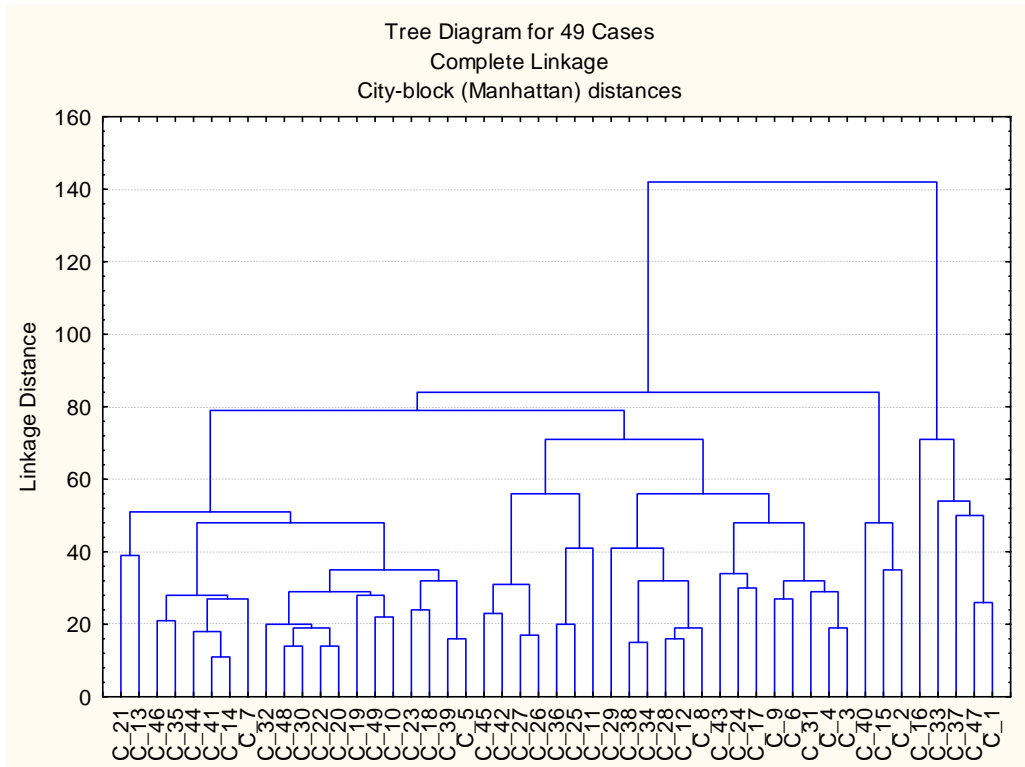
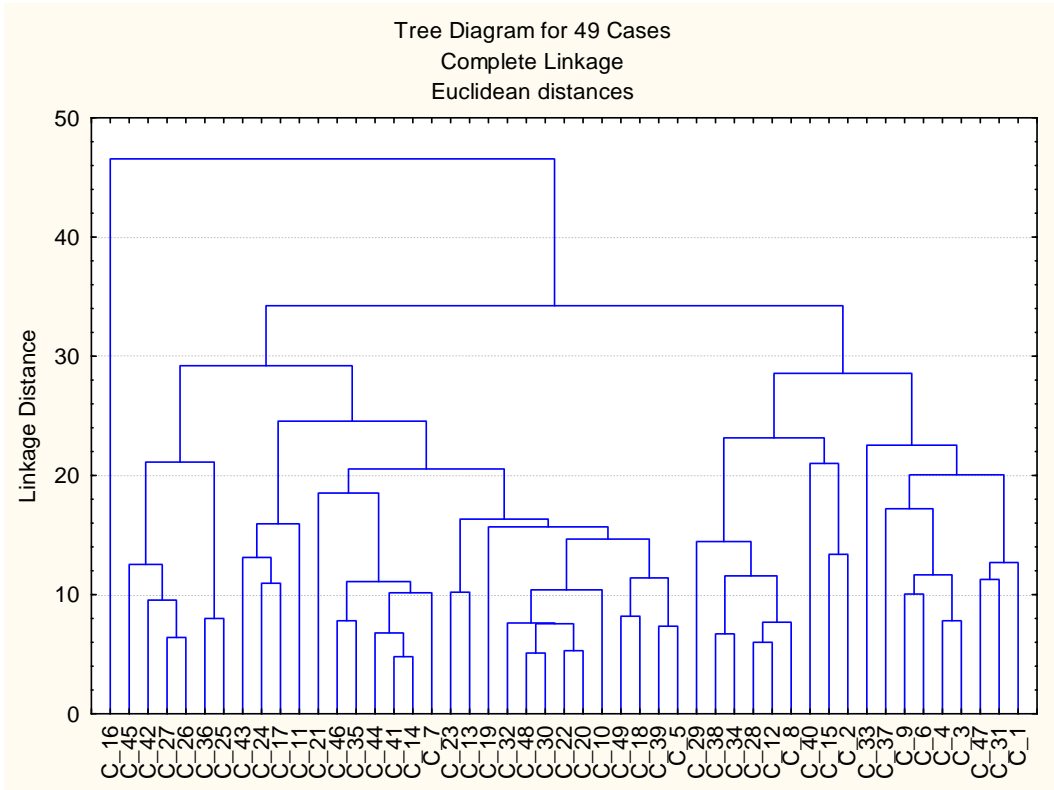
Таблиця факторних навантажень

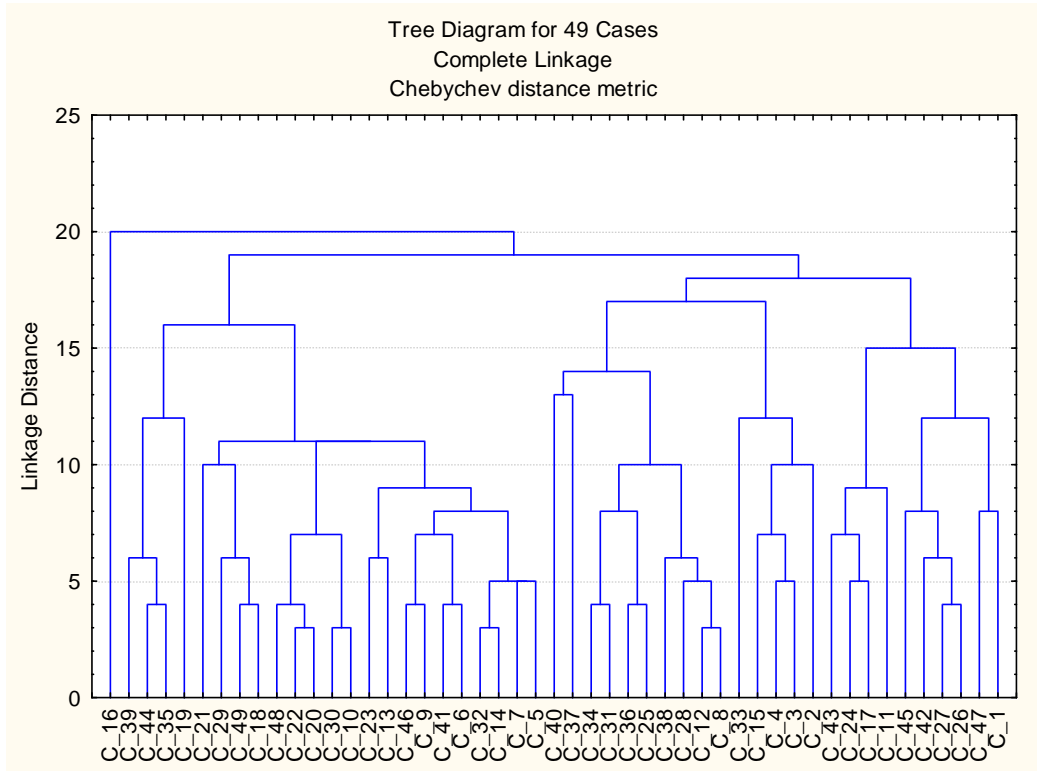
Variable	Factor Loadings (Varimax normalized) (Стат магістр) Extraction: Principal components (Marked loadings are >,700000)				
	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
Поз(м)	0,278760	-0,056383	0,321400	-0,791716	-0,014300
Дир(м)	-0,186243	0,341490	0,201860	0,624082	-0,205637
Вор(м)	-0,210941	0,213871	-0,147471	0,896609	0,015490
Авт(м)	-0,001319	0,118178	0,223165	-0,685871	0,561736
Непосл(м)	-0,061389	0,608367	-0,163879	0,543588	-0,089085
Поз(б)	0,588782	-0,293510	0,374202	0,017901	0,337176
Дир(б)	0,091782	0,781143	-0,049966	0,027016	-0,200641
Вор(б)	-0,537584	0,679459	-0,078181	0,077616	-0,278394
Авт(б)	-0,009192	-0,227044	0,276808	-0,155068	0,855172
Непосл(б)	-0,196704	0,817877	-0,128542	0,243509	0,160779
Добро	0,194216	-0,043981	0,845483	-0,169725	0,196505
Самокрит	0,767423	-0,000643	0,297865	-0,207067	-0,237241
Заг. люд	-0,075569	-0,092194	0,748342	-0,145174	0,042099
Ізоляц	0,834186	-0,119136	0,064213	-0,253938	0,115202
Майндф	0,103933	-0,161122	0,696597	0,021079	0,384510
Надидент	0,848877	-0,053057	-0,103101	-0,125789	-0,002135
Самооц	0,581711	0,085755	0,621530	-0,062078	-0,006616
Депрес	-0,464356	0,196150	-0,523379	0,339459	0,160491
Expl. Var	3,457163	2,527312	3,008042	2,969122	1,638426
Prp. Totl	0,192065	0,140406	0,167113	0,164951	0,091024

Примітка: Поз(м) – позитивний інтерес зі сторони матері, Дир(м) – директивність зі сторони матері, Вор(м) – ворожість зі сторони матері, Авт(м) – автономія зі сторони матері, Непосл(м) – непослідовний стиль виховання зі сторони матері, Поз(б) – позитивний інтерес зі сторони батька, Дир(б) – директивність зі сторони батька, Вор(б) – ворожість зі сторони батька, Авт(б) – автономія зі сторони батька, Непосл(б) – непослідовний стиль виховання зі сторони батька, Добро – доброта до себе, Самокрит – самокритика, Заг. люд – загальна людяність.

Додаток Д

Дерева кластеризації, побудовані на основі Евклідової, Манхетенської та Чебишевської відстані між класами

Додаток Е

**Результати порівняльного аналізу кластерів підлітків з різним
типом батьківського ставлення**

Variable	T-tests; Grouping: CLUSTER (Стат магістр_new)										
	Group 1: 1 Group 2: 2										
	Mean 1	Mean 2	t-value	df	p	Valid N 1	Valid N 2	Std.Dev. 1	Std.Dev. 2	F-ratio Variances	p Variances
Добро	12,17391	15,07692	-2,21513	47	0,031634	23	26	4,01873	5,01935	1,559971	0,295481
Самокрит	15,52174	18,84615	-2,39720	47	0,020548	23	26	5,21248	4,49615	1,344024	0,473124
Заг.люд	10,39130	11,15385	-0,72481	47	0,472161	23	26	3,08573	4,12497	1,787004	0,172935
Изоляц	11,69565	15,57692	-3,33860	47	0,001654	23	26	4,45620	3,67884	1,467263	0,353732
Майндф	12,04348	13,50000	-1,24786	47	0,218264	23	26	3,66157	4,41135	1,451468	0,380576
Надидент	11,13043	14,15385	-3,04903	47	0,003764	23	26	3,18097	3,69532	1,349536	0,480818
Самооц	17,13043	19,19231	-1,47119	47	0,147903	23	26	5,13725	4,67349	1,208308	0,643881
Депрес	28,04348	15,42308	3,20439	47	0,002433	23	26	16,02123	11,40236	1,974250	0,102459

Примітка: Поз(м) – позитивний інтерес зі сторони матері, Дир(м) – директивність зі сторони матері, Вор(м) – ворожість зі сторони матері, Авт(м) – автономія зі сторони матері, Непосл(м) – непослідовний стиль виховання зі сторони матері, Поз(б) – позитивний інтерес зі сторони батька, Дир(б) – директивність зі сторони батька, Вор(б) – ворожість зі сторони батька, Авт(б) – автономія зі сторони батька, Непосл(б) – непослідовний стиль виховання зі сторони батька, Добро – доброта до себе, Самокрит – самокритика, Заг. люд – загальна людяність.

Додаток Ж

Результати порівняльного аналізу хлопців і дівчат за показниками депресивного стану, ставлення батьків, співчуття і самооцінки

Variable	T-tests; Grouping: Стать (Стат магістр)									
	Group 1: 1					Group 2: 2				
	Mean_Хлопці 1	Mean_Дівчата 2	t-value	df	p	Valid N 1	Valid N 2	Std.Dev. 1	Std.Dev. 2	F-ratio Variances
Вік	13,75000	13,57576	1,17905	47	0,244313	16	33	0,44721	0,50189	1,259470
Поз(м)	17,18750	13,81818	2,43289	47	0,018838	16	33	2,76209	5,17479	3,510004
Дир(м)	10,00000	9,69697	0,22137	47	0,825760	16	33	4,01663	4,70030	1,369389
Вор(м)	3,81250	6,45455	-1,78252	47	0,081124	16	33	2,68871	5,60185	4,340844
Авт(м)	10,43750	9,93939	0,40613	47	0,686491	16	33	3,48270	4,25690	1,494020
Непосл(м)	9,87500	9,06061	0,59474	47	0,554871	16	33	4,70284	4,39417	1,145424
Поз(б)	13,37500	13,81818	-0,27957	47	0,781033	16	33	4,60254	5,46268	1,408698
Дир(б)	9,87500	7,45455	1,82594	47	0,074216	16	33	4,67440	4,19144	1,243726
Вор(б)	5,12500	4,06061	0,81604	47	0,418595	16	33	4,04763	4,38705	1,174743
Авт(б)	9,75000	11,93939	-1,94627	47	0,057614	16	33	3,23522	3,88860	1,444702
Непосл(б)	9,12500	8,06061	0,84184	47	0,404143	16	33	4,37988	4,03840	1,176263
Добро	12,56250	14,27273	-1,18411	47	0,242325	16	33	5,00625	4,61162	1,178466
Самокрит	18,31250	16,78788	0,98516	47	0,329589	16	33	4,12664	5,47013	1,757123
Заг.люд	10,43750	10,96970	-0,47383	47	0,637816	16	33	2,94321	3,98815	1,836110
Изоляц	14,81250	13,24242	1,15708	47	0,253086	16	33	4,19871	4,56912	1,184225
Майндф	11,75000	13,33333	-1,27556	47	0,208381	16	33	3,19374	4,42766	1,921977
Надидент	13,87500	12,18182	1,50074	47	0,140111	16	33	4,82873	3,03577	2,530045
Самооц	18,31250	18,18182	0,08567	47	0,932090	16	33	4,43800	5,25270	1,400850
Депрес	15,18750	24,33333	-2,06444	47	0,044519	16	33	11,76559	15,67575	1,775126

Примітка: Поз(м) – позитивний інтерес зі сторони матері, Дир(м) – директивність зі сторони матері, Вор(м) – ворожість зі сторони матері, Авт(м) – автономія зі сторони матері, Непосл(м) – непослідовний стиль виховання зі сторони матері, Поз(б) – позитивний інтерес зі сторони батька, Дир(б) – директивність зі сторони батька, Вор(б) – ворожість зі сторони батька, Авт(б) – автономія зі сторони батька, Непосл(б) – непослідовний стиль виховання зі сторони батька, Добро – доброта до себе, Самокрит – самокритика, Заг. люд – загальна людяність.

Додаток 3

Використані методики для дослідження

ПоР

опросник для подростков

Фамилия

Имя

Возраст

Дата исследования

Да-2 ; Частично-1; Нет-0

МОЙ ОТЕЦ (МОЯ МАТЬ)

1. Очень часто улыбается мне.
2. Категорически требует, чтобы я усвоил(а), что я могу делать, а что нет.
3. Не достаточно терпелив(а) по отношению ко мне.
4. Когда я ухожу, сам(а) решает, когда я должен(должна) вернуться
5. Всегда быстро забывает то, что сам(а) говорит или приказывает.
6. Когда у меня плохое настроение, советует мне успокоиться или развеселиться
7. Считает, что для меня должно существовать много правил, которые я обязан(а) выполнять
8. Постоянно на меня кому-то жалуется
9. Предоставляет мне столько свободы, сколько мне надо
10. За одно и то же один раз наказывает, а другой - прощает
11. Очень любит делать что-нибудь вместе
12. Если поручает мне какую-нибудь работу, то считает, что я должен (должна) делать только ее, пока не закончу
13. Начинает сердиться и возмущаться по поводу любого пустяка, который я сделал(а)
14. Могу идти, куда захочу и не спрашивать у него(нее) разрешения
15. В зависимости от моего настроения отказывается от многих своих дел
16. Когда мне грустно, пытается развеселить и воодушевить меня

17. Всегда настаивает на том, что за все мои проступки я должен (должна) быть наказан(а)
18. Мало интересуется тем, что меня волнует и чего я хочу
19. Если бы мне захотелось, то я мог (ла) бы идти куда захочу каждый вечер
20. Имеет определенные правила, но иногда соблюдает их, иногда - нет
21. Всегда с пониманием выслушивает мои взгляды и мнения
22. Следит за тем, чтобы я всегда делал(а) то, что мне сказано
23. Иногда у меня возникает ощущение, что я ему(ей) противен
24. Практически позволяет мне делать все, что мне нравится
25. Меняет свои решения так, как придет в голову или как ему (ей) будет удобно
26. Часто хвалит меня за что-либо
27. Всегда точно хочет знать, что я делаю и где нахожусь
28. Хотел(а) бы, чтобы я стал(а) другим(другой), изменился(изменилась)
29. Позволяет мне самому(самой) выбирать себе дело по душе
30. Иногда очень легко меня прощает, а иногда - нет
31. Старается открыто доказать, что любит меня
32. Всегда следит за тем, что я делаю на улице или в школе
33. Если я сделаю что-нибудь не так, постоянно и везде говорит об этом
34. Предоставляет мне много свободы. Редко говорит «должен» или «нельзя»
35. Очень тяжело заранее определить, как поступит, когда я сделаю что-нибудь плохое или хорошее
36. Считает, что я должен (должна) иметь собственное мнение по каждому вопросу
37. Всегда тщательно следит за тем, каких друзей я имею
38. Когда его(ее) чем-то расстрою, не будет со мной говорить, пока я не начну
39. Всегда легко меня прощает

40. Хвалит и наказывает очень непоследовательно: иногда слишком много, а иногда слишком мало
41. Всегда находит время для меня, когда это мне необходимо
42. Постоянно указывает мне, как себя вести
43. Вполне возможно, что в сущности меня ненавидит
44. Проведение каникул я планирую по собственному желанию
45. Иногда может обидеть, а иногда бывает добрым (доброй) и признательным(признательной)
46. Всегда откровенно ответит на любой вопрос, о чем бы я ни спросил(а)
47. Часто проверяет, все ли я убрал(а), как было велено
48. Чувствую, что он пренебрегает мною
49. Моя комната или уголок - это моя крепость: могу убирать ее или нет он туда не вмешивается
50. Очень тяжело разобраться в его желаниях и указаниях

Як я зазвичай поводжуся та ставлюся до себе в скрутні часи

Будь ласка, уважно прочитайте усі твердження. Оцініть, як часто ви поводитесь так, як описано у них. Використовуйте шкалу, зазначену нижче:

<i>Майже ніколи</i>	<i>Іноді</i>	<i>Час від часу</i>	<i>Часто</i>	<i>Майже завжди</i>
1	2	3	4	5

№	Твердження	Ваша відповідь
1	Я осуджую та критикую себе за свої слабкості та за невідповідність певним стандартам	
2	Коли я пригнічений(а), я схильний(а) зациклюватися на негативних аспектах ситуації	
3	Коли справи йдуть погано, я ставлюся до труднощів як до частини життя, через яку проходять усі	
4	Коли я думаю про свої недоліки або невідповідність певним стандартам, я починаю відчувати себе ізольованим(ою) та відрізаним(ою) від решти світу	
5	Коли я відчуваю емоційний біль, я намагаюсь ставитись до себе з любов'ю	
6	Коли я терплю невдачу в чомусь важливому для мене, мене поглинає почуття власної неповноцінності	
7	Коли я пригнічений(а), я нагадую собі, що в світі є багато людей, які теж відчувають щось подібне, я не один(а)	

8	Коли у мене по-справжньому важкі часи, я схильний(а) бути жорстким по відношенню до себе	
9	Коли щось засмучує мене, я намагаюся тримати свої емоції збалансованими	
10	Коли я відчуваю, що в якійсь мірі не відповідаю певним стандартам, я намагаюся нагадати собі, що таке почуття має більшість людей	
11	Я нетолерантний (а) і нетерплячий (а) по відношенню до тих своїх якостей, які мені не подобаються	
12	Коли в моєму житті настають дійсно важкі часи, я даю собі турботу і підтримку, яких потребую	
13	Коли я пригнічений (а), я найчастіше відчуваю, що більшість інших людей щасливіші за мене	
14	Коли трапляється щось неприємне, я намагаюся дивитися на речі виважено	
15	Я намагаюся дивитися на свої помилки і недоліки як на частину людської природи	
16	Коли я помічаю в собі риси, які мені не подобаються, я починаю критикувати себе	
17	Якщо я помиляюся в чомусь важливому для мене, я намагаюся оцінювати ситуацію в цілому, підходити до неї зважено	
18	Коли я дійсно стикаюся з великими труднощами, я схильний(а) відчувати, ніби у інших людей життя набагато легше	
19	Я добрий (а) до себе, коли мені погано	
20	Коли щось засмучує мене, емоції повністю охоплюють мене	
21	Я можу бути холоднокровним (ою) по відношенню до себе, коли мені погано	

22	Коли я пригнічений (а), я намагаюся ставитися до своїх почуттів з цікавістю і бути відкритим(ою) до них	
23	Я толерантний (а) до своїх недоліків	
24	Коли трапляється щось неприємне, я схильний (а) робити з мухи слона	
25	Коли я терплю невдачу в чомусь важливому для мене, я відчуваю себе самотнім(ою) у своїй поразці	
26	Я намагаюся бути розуміючим(ою) і терпимим(ою) до тих своїх якостей, які мені не подобаються	

Ключ:

Підсумкові бали обчислюються шляхом підрахунку середніх балів субшкал.

Для того, щоб обчислити загальну оцінку, негативні субшкали (самокритика, ізоляція, надідентифікація) обчислюються у зворотньому порядку (тобто 1 = 5, 2 = 4, 3 = 3, 4 = 2, 5 = 1). Потім обчислюється велике середнє всіх шести субшкал.

Субшкали:

Доброта до себе: 5, 12, 19, 23, 26 (рахується в звичайному порядку)

Самокритика: 1, 8, 11, 16, 21 (рахується в зворотньому порядку: 1 = 5, 2 = 4, 3 = 3, 4 = 2, 5 = 1)

Загальна людяність: 3, 7, 10, 15 (рахується в звичайному порядку)

Ізоляція: 4, 13, 18, 25 (рахується в зворотньому порядку: 1 = 5, 2 = 4, 3 = 3, 4 = 2, 5 = 1)

Майндфулнес: 9, 14, 17, 22 (рахується в звичайному порядку)

Надідентифікація: 2, 6, 20, 24 (рахується в зворотньому порядку: 1 = 5, 2 = 4, 3 = 3, 4 = 2, 5 = 1)

Шкала самооцінки Розенберга

Інструкція: нижче наведено список тверджень, пов'язаних з Вашим загальним відчуттям щодо себе. Якщо Ви повністю погоджуєтесь, обведіть «ПП». Якщо Ви погоджуєтесь з твердженням, обведіть «П». Якщо Ви не погоджуєтесь, обведіть «НП». Якщо Ви повністю не погоджуєтесь, обведіть «ПНП»

1	Загалом, я задоволений (-на) собою.	ПП	П	НП	ПНП
2*	Час від часу ,я думаю, що ні на що не здатний (-а)	ПП	П	НП	ПНП
3	Я відчуваю, що у мене є багато хороших якостей	ПП	П	НП	ПНП
4	Я можу робити різні речі, як і більшість інших людей	ПП	П	НП	ПНП
5*	Я відчуваю, що особливо не маю чим пишатись	ПП	П	НП	ПНП
6	Іноді я почуваюсь ні на що не здатним (-ою)	ПП	П	НП	ПНП
7	Я відчуваю, що я цінний (-а), принаймні, що я на рівних з іншими	ПП	П	НП	ПНП
8*	Я хотів (-а) би мати більше поваги до себе	ПП	П	НП	ПНП
9	Загалом, я схильний (-а) думати, що я невдаха	ПП	П	НП	ПНП
10	Я позитивно ставлюсь до себе	ПП	П	НП	ПНП

Шкала MFQc

Вказівки: нижче наводиться список тверджень, що можуть описувати те, як ти чувся (-лася) останнім часом. Прочитай кожне твердження і у колонці навпроти відзнач позначкою ту відповідь, яка найкраще стосується твого самопочуття протягом останніх двох тижнів.

№	Питання	Правда	Інколи	Неправда
1	Я почувався (-лася) жалюгідним або нещасним			
2	Мені взагалі нічого не приносило задоволення			
3	Мій апетит був гірший ніж зазвичай			
4	Я їв (-ла) більше ніж зазвичай			
5	Я почувався (-лася) настільки втомленим(-ою), що просто сидів(-ла) і нічого не робив(-ла)			
6	Мої рухи та хода були повільнішими, ніж зазвичай			
7	Я був(-ла) дуже неспокійний (-а)			
8	Я почувався(-лася) так, ніби я більше ні до чого не надаюсь			
9	Я звинувачував (-ла) себе за те, в чому не було моєї провини			
10	Мені було важко приймати рішення			
11	Я був (-ла) роздратована на своїх батьків			
12	Я говорив(-ла) менше, ніж зазвичай			
13	Я говорив(-ла) повільніше, ніж зазвичай			
14	Я багато плакав(-ла)			
15	Я думав(-ла), що в майбутньому на мене нічого доброго не чекає			
16	Я думав(-ла), що не варто жити			
17	Я думав(-ла) про смерть			
18	Я думав(-ла), що моїй сім'ї буде краще без мене			
19	Я думав(-ла) про самогубство			
20	Я не хотів(-ла) бачитись з друзями			
21	Мені було важко бути зосередженим, думати			

22	Я думав(-ла), що зі мною станеться щось погане			
23	Я себе ненавидів			
24	Я відчував(-ла), що я поганий(-а)			
25	Я думав(-ла), що я потворний(-а)			
26	Я хвилювався через різного роду болі			
27	Я почувався (-лася) самотнім			
28	Я думав(-ла), що насправді мене ніхто не любить			
29	У мене був поганий настрій під час занять у школі			
30	Я думав(-ла), що ніколи не зможу бути настільки вправним, як інші діти			
31	Я все робив(-ла) неправильно			
32	Я спав (-ла) гірше ніж зазвичай			
33	Я спав (-ла) набагато більше ніж зазвичай			